www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Research Article / Araştırma Makalesi

Azerbaycan'ın Aksu, Şamahı ve İsmayıllı Bölgelerinde Evlilik Merasimleri*

Wedding Ceremonies in the Regions Aksu, Shamakhi and Ismayilli Regions of Azerbaijan

Parvana Bayram**

Abstract: Weddings ceremonies have undeniably important impact in human life. These ceremonies in which people marrying open a new page in their life while parents get various responsibilities, matter a lot in terms of the history of human being and cultural issues. During these ceremonies, people share their happiness and serve as a model for next generations by providing permanence of generations and cultures with their recently set up families. On the other hand, most of the wedding traditions surviving for centuries until these times are not applied recently because of social, cultural and economic reasons and are almost about to be forgotten. In accordance with this concern, regional research related to marriage ceremonies of Aksu, Shamakhi, Ismayilli cities of Azerbaijan which is one of the most remarkable countries of Turkish world, has been started by our side as the part of the project mentioned in notes part. Azerbaijani wedding ceremonies usually start with "qiz beyenme" and "qiz gorme" in which a boy and his family see and like a girl and ends with the ceremony called "qonaq cagirdi" in which recently married couple are hosted by relatives. Detailed compilation about wedding ceremonies in the certain cities of Azerbaijan mentioned before has been conducted in the study. Editing process has been conducted accompanied with the information about traditions of marriage gained from primary source that is people living there, in Aksu, Shamakhi and Ismayilli located in "Shirvan" region of Azerbaijan. On the other hand, further information regarding with wedding traditions has been also gained by detail through direct involvement in such ceremonies taken place in those cities. Beside this primary source of information gained from people living in those areas, printed folklore studies about Azerbaijani weddings conducted in last years within Azerbaijan and various written, scientific source, different literary works regarding the topic have also been benefited.

Structured Abstract: Wedding ceremonies belonging to the cities of Aksu, Shamakhi and Ismayilli in Azerbaijan generally are evaluated in various subtitles from the beginning till the end in the following way respectively: *Kız Beğenme or Kız Görme (introducing the girl ,meeting the parents), Haber Gönderme (letting the girl's family know about the relationship between the couple), Kiçik Elçilik, Böyük Elçilik, Heri (the answer "yes"by bride's family), Belge or Kiçik Nişan(little engagement), Böyük Nişan (Big engagement), Bayramlık Aparmag (taking present for engaged girl during holidays) , Kesmet Kesmek, Danışığa Gelme (Agreement*

---

* Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Parvana Bayram danışmanlığında, Nevşehir Üniversitesinde yürütülen 2010/24 numaralı *Nevşehir'in Avanos, Uçhisar, Göreme Yöresindeki Evlilikle İlgili Gelenek ve Göreneklerle Azerbaycan'ın Aksu, Şamahı, İsmayıllı Bölgelerindeki Evlilikle İlgili Gelenek ve Görenekler Arasındaki Benzer ve Farklı Yönler* başlıklı Bilimsel Araştırma Projesi verilerinden hareketle yazılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Asst. Prof. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0003-3051-3395
pervane32@yahoo.com, pbayram@mehmetakif.edu.tr

Cite as/ Atıf: Bayram P. (2021). Azerbaycan'ın Aksu, Şamahı ve İsmayıllı bölgelerinde evlilik merasimleri. *Turkish Studies, 16*(4), 1405-1431. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9918
Received/Geliş: 23 August/Ağustos 2016 *Checked by plagiarism software*
Accepted/Kabul: 20 August/Ağustos 2021 **Published/Yayın:** 25 August/Ağustos 2021
CC BY-NC 4.0

between groom's and bride's families), Toy Gününü Belirleme or Sözkesti (Deciding on the date of wedding), Paltarkesti, Bazarlık, Bazarlık Aparmag or Kız Toyu (Girl's wedding), Şah Bezeme, Şah Kaldırma or Kız Şahı Geleneği, Kız Toyu, Hınayahdi (Henna night), Oğlan Toyunun Yapılması (Boy's wedding), Beybaşı, Gazanaçtı, Beyin Oğurlanması, Üze Çıhdı, Ayag Açdı, Gonag Çağırdı.

There are variety of weddings and wedding traditions in Shirvan folklore. These ones include in order: kız sevme veya beğenme (introducing the girl, meeting the parents) küçük nişan, (little engagement) büyük nişan (big engagement), bayramliq aparmag (taking present for engaged girl during holidays), kınayaktı (henna night), kız toyu (girl's wedding), oğlan toyu (boy's wedding) and so on. Despite that, the weddings in Azerbaijan and generally other countries having Turkish cultures like Azerbaijan take place with this order, traditional applications during weddings change according to different areas.

Wedding ceremonies in Azerbaijan generally take place in different ways including giving in marriage at proper age, göbek kesme (assigning both gender's new born babies to marry each when they grow up), kız kaçırma (marrying girl without allowance of parents), kız kıza (girls' party).On the other hand, the most reasonable and prominent way among the ones mentioned above is marrying liked girl after fulfillment of traditional processes in most proper way including going ,seeing and asking for the marriageable girl. Especially marriages without parents' allowance are not considered pleasant. The couple marrying in this way usually don't get any dowery (present received by the bride) from their parents and they never get welcomed by their family. In spite of these unpleasant consequences, such type of marriages still exists but not so often, due to some reasons. While marriages conducted with the "göbek kesme" method was so popular during the previous years, in our recent times it only happens rarely. So that, in our contemporary time, the young's prefer to marry each other voluntarily only after they know each other.

In Azerbaijan, weddings can be classified into 2 parts: girl and boy's wedding. There is also another common type of wedding considered as the celebration of circumcise of little boys, however due to its irrelevant relationship with the current topic which is marriage, it will not be mentioned by detail. Usually before wedding ceremonies, host family invites close friends, neighbors, relatives and make distribution of housework or other labor among them. The issues such as drinking, cooking, washing dishes, receiving money or gifts from guests, determination of "toybeyi" or "çubukçu" (the one who is in charge of arranging tips received during wedding and should be close friend or relative of groom), assigning certain people for taking the bride from her home, which car will be utilized to take the bride and etc. are discussed, ensured and afterwards everyone get aware of the duties they are responsible for. Weddings take an important place in Azerbaijani culture and encompasses the following stages chronologically: preparation of dowry, buying clothes for bride, purchasing the food that will be offered to guests during wedding, baking," ciğeryedi" (special celebration in which only fried liver is served to guests), "kelle-paça yeme merasimleri" (special supper prepared only with sheep's head and foot),signing marriage contract, designing wedding saloon, determination of "toybeyi" or "çubukçu", preparation of food and beverages those are going to be served in "boy's wedding", deciding on musicians including minstrels, "saz" players (one of the traditional Turkish instruments), and other instrumentalists,asking and inviting those musicians,taking suit for groom,picking the bride up from her home,"qazanlarin acilmasi" (the first move of serving the meals cooked only after the tip given by groom's family), making "beyterifi"(praising the groom), advising the bride at wedding nigh by guidance of "yenge" (usually chosen from female relatives),"üzeçıktı" (modest celebration of bride's recognition to the family in the pursue of parents-in-law and close relatives), "ayaqaçdı" (the first invitation of bride together with groom made by her mother-in-law) and last but not least hostng the couple by various relatives.

Some of the wedding traditions mentioned in this article and applied in both urban, rural and central areas of Shamakhi, Aksu,Ismailli are about to sink into oblivion,while the rest have gone through various changes or totally forgotten by azerbaijani people.

Societies achieving to save cultural memory and cultural existence in both concrete and abstract way are usually considered as prosperous societies.So that only this kind of strong societies'cultures succeed to survive and shine among the rest and continue its existence.There are also some other factors with both pros and cons affecting the cultural values of societies such as social-political periods and systems in which societies are forced to continue its existence.This case could be explained in the pursue of USSR(Union of Soviet Socialist Republics) example which maintained its existence for 70 years.It is undoubted that no any system's impact can compete with the damage to our culture and civilization that globalization caused in last 35 years.Most of the traditions are doomed to be forgotten because of political systems in parallel with social

changes.According to those living in Soviet Union period,weddings taking place in the past 70 years within Azerbaijan's borders were far different from the ones in our modern life and they are still exposed to changes recently.These changes do not occur only because of USSR's impact,but also due to the impact of globalization that caused changes in eating,drinking,clothing and music habits as well.Meanwhile, traditional weddings used to be celebrated outdoors, mostly in villages, with the tent ,while modern weddings are celebrated in wedding palaces or clubs.Although indoors make weddings easier to celebrate in rainy and cold weather,they also withold people from unreplaceable moments,delightful atmosphere that is unique to outdoor weddings.The meals cooked in great atmosphere accompanied with a large group of relatives and village public in the precence of precious feelings of happiness, love,joint collaboration and unity are now cooked and served to guests by a group of cooks precipitately and reluctantly during the wedding. Althought the unity,interdependency,cooperation among people in old type of weddings are still substantial in our modern weddings,they will no longer be consistent unless increasing amount of wedding palaces and spreading wedding sector correspondingly are gotten under control.Therefore,clothing, household goods and especially food carrying excessive harm to human health served in such places; negative manners apparing especially during weeddings including efforts to be pretentious should be precluded;various solutions should be decided to tremendously increading quantity of wedding palaces and the food served there.

In contemporary weddings,one of the most valuable cultural elements tending to be forgotten is oral cultural factors of minstrel tradition followed by "saz"(stringed musicial instrument) and improvized rhymed poems inherited from "Dede Korkut".A lot of precious tales, epic poems and national stories including "Valeh and Zernigar", "Emrah and Selvihan", "Novruz", "Şah İsmayıl", "Dilsuz and Hazangül", "Peri Hanım", "Gülkahkah Hanım" etc. narrated during weddings until the late night time are no longer known by new generations and consequently,custom of narrating and listening to such traditional stories is under threat.Lack of traditional tales those are considered as essential cultural factors and key to dream world influence many generations unfavorably.Yet,this kind of generations satisfy their needs by collected tales acquired from other cultures' stories.

Unfortunately,application of these customs and traditions that have been saved for thousand of years by our last generations are no longer applied that lustfully enough as they were before within both Turkey and Azerbaijan.Especially mixing world cultures due to the rising degree of globalization and remarkable improvements with regard to advanced technology have great contribution to make this happen. Thanks to the advancements in technology,innovation occured in one part of the world are easily transferred to the rest of the world and the factors based upon aural and visual materials like cinema,media,music are assumed to save and exchange the cultures.What is concerning part about this, is extinction or replacement of these factors with those existing in distinct cultures. Compilation,record, revision and regualation of these traditions according to modern life of soiety ca be offered as the solution to prevent these kind of problems.Furthermore,providing young generation with national moral values,reviving Turkish folk songs,tales and traditional folk dances and visualization of them with the help of technologic advancements and presentation of these traditions to public can also be considered as one of the most striking solutions.At least, national culture's dissolution against foreign ones can be avoided in this way.

Keywords: Shirvan weddings, toybeyi, sozkesti, beybasi, kazanacti, beyin ogurlanmasi, yuzecikti.

Öz: Düğünlerin insanoğlunun hayatında önemli bir yeri vardır. Evlenen kişinin, hayatının önemli bir merhalesine girdiği, anne babanın ise daha farklı sorumlulukları üstlendiği bu törenlerin insanlık ve kültür tarihi açısından önemi büyüktür. Bu törenler sırasında, insanlar sevinçlerini paylaşıp yardımlaşarak gelecek nesillere örnek olurken, kurulan yeni yuvalarla toplumda nesillerin ve kültürlerin devamlılığı da sağlanmış oluyor. Asırların süzgecinden geçerek günümüze kadar ulaşan düğün geleneklerinin birçoğu son yıllarda sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerden dolayı uygulanmamakta ve unutulup kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu endişeden hareketle, tarafımızdan, notlar kısmında ismi zikredilen bir proje çerçevesinde Türk dünyasının önemli noktalarından olan Azerbaycan'ın Aksu, Şamahı ve İsmayıllı Bölgelerindeki Evlilik Merasimleri üzerine bir saha çalışması başlatılmıştır. Azerbaycan düğünleri, kız beğenme veya kız görme merasimi ile başlayıp gonag çağırdı gibi merasimlerle son bulmaktadır. Çalışmada Azerbaycan'ın adı geçen bölgelerindeki düğün merasimleriyle ilgili ayrıntılı bir derleme yapılmıştır. Derleme sırasında Azerbaycan'ın Şirvan bölgesinde bulunan Aksu, Şamahı ve İsmayıllı şehirleri ve bu şehirlere bağlı birçok köy dolaşılarak kaynak kişilerden evlilikle ilgili gelenek ve görenekler konusunda bilgi alınmış, bu arada birçok düğünde bizzat

bulunularak Azerbaycan'ın adı geçen bölgelerindeki düğün gelenekleri baştan sona kadar detaylarıyla anlatılmıştır. Kaynak kişilerin hafızasındaki bilgilere ek olarak son yüzyıldaki Azerbaycan düğünleriyle ilgili Azerbaycan'daki basılı folklor çalışmalarından; konuyla ilgili çeşitli yazılı, bilimsel kaynak, edebî ve hatıra niteliğindeki eserlerden de faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şirvan düğünleri, toybeyi, sözkesti, beybaşı, kazanaçtı, beyin oğurlanması, yüzeçıktı

Giriş

Coğrafi yönden 10 bölgeye ayrılan Azerbaycan'ın bölgeleri sırasıyla Bakü-Abşeron, Aran, Batı, Güney, Kuzey, Guba-Haçmaz Ekonomik Bölgesi, Karabağ, Kelbecer-Laçın Ekonomik Bölgesi, Dağlık Şirvan Bölgesi ve Nahçivan Bölgesi'dir.

Makale konumuzla ilgili olan Aksu, Şamahı ve İsmayıllı illeri Azerbaycan'ın Dağlık Şirvan bölgesinde yerleşmektedir. Burası Azerbaycan'ın merkez bölümündeki Şirvan düzlüğünde yer alır. Bölgenin toplam alanı 6060 km²'dir ki bu da ülke topraklarının % 7'sini kapsamaktadır. Bölgenin genel nüfus ortalaması 257 400 kisi olmakla birlikte, bu sayı ülke nüfusunun % 3,2'sini oluşturmaktadır. Aksu şehrine bağlı 78, İsmayıllı'ya bağlı 106, Şamahı'ya bağlı ise 57 köy bulunmaktadır (Azerbaycan Milli Ensiklopediyası 2007: 12)

Şirvan sınırları içinde yerleşen Göyçay şehri, narı ve nadide üzüm çeşitleri ile meşhurdur. İsmayıllı'da ise çeşitli baharat türleri yetiştirilir. Bu bölge daha çok doğal peyniri ve balıyla ünlüdür. Ayrıca, serin, bol sulu çeşmeleri, zengin doğal güzellikleri, değişik bitki ve hayvan türlerinin bulunduğu Ulu Düzü, Bülövdaş, Şeredil, Dedegüneş, Gonagkent ormanları özellikle meşhurdur. Bölge kaplıcalarıyla da bilinmektedir. Şamahı'nın Çukuryurt köyündeki Çukuryurt suyu, İsmayıllı'nın Namazgâh ve Bedo kaplıcaları şifalı olması hasebiyle çok meşhurdur.

Şirvan halıcılık okulu güzel halılarıyla ünlüdür. Bu okula Şamahı, Mereze, Ağsu ilçelerinde üretilmiş halılar aittir. İsmayıllı'da geleneksel halk sanatlarından bakırcılık ve çömlekçilik geniş yayılmıştır. Lahıç köyü kalaycılık ve bakırcılığın vatanı olarak bilinir. Bu bölge 18–19. yüzyıllarda Azerbaycan'ın bakır ve silah üretimi merkezlerinden biri olmuştur. Lahıc ustalarının bakırdan hazırlayıp zengin ve ince nakışlarla süsledikleri sürahi, testi, tepsi, sarnıç, serpuç, güğüm, aşsüzen (ilistir), kevgir, kâse, piyale, tencere, kandil vs. ürünler Orta Asya, Dağıstan, Gürcistan, İran, Türkiye başta olmakla dünyanın daha birçok ülkesinde tanınmaktaydı. Şirvan bölgesi, tarih boyunca el sanatları ve dokuma merkezi olarak bilinmiştir. Tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunan bölge ipeği, halısı, bakırcılığı, çanak çömlekçiliği ile de ünlüdür. Şamahı ve Basgal ipeği hâlâ şöhretini korumaktadır. İsmayıllı rayonuna bağlı Lahıc kasabası bakır eşya işlemeciliği, Basgal köyü ise kelağayı denen ipek başörtüleri ile ünlüdür. 3000 yıllık tarihi geçmişe sahip olan Şamahı, Azerbaycan'ın önemli şehirlerinden biridir (Geniyev 2005: 19). Şamahı şehrinde de ipek başörtüsü üretimi çok yaygındır. Köylerin birçoğunda ise halıcılık ve kilimcilik hâlâ varlığını devam ettiren geleneksel bir uğraşıdır.

Maddi servetlerinin yanı sıra bölgenin kültürel yönden de çok zengin bir folkloru bulunumaktadır. Evlenme, doğum ve yas merasimleri ve bu merasimlerdeki uygulamalar halkbilimi incelemeleri açısından önemli bir yere sahiptir. Konumuz gereği bu çalışmada evlilik merasimleri üzerinde durulacaktır.

1. Şirvan Düğünleri Hakkında

Şirvan folklorunda düğünler ve düğünlerle ilgili faaliyetler çok çeşitlidir. Bunlar sırasıyla kız sevme veya beğenme, haber gönderme, kadınların elçiliği, erkeklerin elçiliği, küçük nişan, büyük nişan, nişanlı kız için bayramlık götürme, patlar (kıyafet) kesti, nikâh kesti, kınayaktı, kız toyu, oğlan toyu vb.dir (Geniyev 2005: 23-24). Azerbaycan'da ve genellikle bütün Türk boylarında düğünler

genellikle aynı sırayla yapılsa da tören sırasındaki gelneksel bazı uygulamalar diğer bölgelere göre farklılık arz etmektedir.

Azerbaycan'da evlilik törenleri göbek kesme, (beşik kertmesi), kız kaçırma, kız kıza vb. yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bunlar içinde en yaygın ve makul olanı ise geleneksel olarak kızı beğenip görücü giderek bütün süreci kurallara uygun bir biçimde tamamlayıp evlenmedir. Özellikle kız kaçırma yolu ile yapılan evliliklere hoş bakılmamaktadır. Bu şekilde evlenen veya evlenmek zorunda kalan gençlere çeyiz verilmez, kaçan kızın koca evinde, kızı kaçıran damadın ise kayınbaba yanında sözü geçmez. Buna rağmen bazı sebeplerden dolayı kız kaçırma yoluyla yapılan evliliklere az da olsa rastlanmaktadır. Göbek kesme (beşik kertmesi) yöntemi ile yapılan evlilikler önceleri yaygın olsa da günümüzde çok nadir olarak görülebilmektedir. Azerbaycan'ın Aksu, Şamahı ve İsmayıllı illerindeki evlilik merasimleri başlangıcından bitimine kadar genel olarak aşağıdaki alt başlıklarda değerlendirilmektedir:

Kız Beğenme veya Kız Görme, Haber Gönderme, Kiçik (küçük) Elçilik, Böyük (büyük) Elçilik, Heri, Belge veya Kiçik (Küçük) Nişan, Böyük (büyük) Nişan, Bayramlık Aparmag (Bayramlık Götürmek), Kesmet Kesmek, Danışığa Gelme, Toy Gününü Belirleme veya Sözkesti, Paltarkesti, Bazarlık, Bazarlık Aparmag veya Kız Toyu, Şah Bezeme, Şah Kaldırma veya Kız Şahı Geleneği, Kız Toyu, Hınayahdı (Kına Gecesi), Oğlan Toyunun (Düğünün) Yapılması, Beybaşı, Gazanaçtı, Beyin Oğurlanması (Damadın Kaçırılıması), Üze Çıhdı (Yüze Çıktı), Ayag Açdı ve Gonag Çağırdı.

1.1. Kız Beğenme veya Kız Görme

Azerbaycan'da evlenilecek kızı, önceleri genellikle Nevruz bayramı sırasında, düğünlerde, halkın birlikte olduğu eğlence mekânlarında; sonraki dönemlerde ise konser veya toplu köy sinemalarında uzaktan görüp beğenirlerdi. Kızı ya oğlanın kendisi ya da ailesi; annesi, teyzesi, yengesi, kız kardeşi veya ablası görüp beğenirdi (K.K.2; K.K.15).

"Eski Türklerde aile kutsaldır ve bu kutsallığın başlangıcını evlilik oluşturmaktadır. Türk destanlarındaki kadınla ilgili anlatımlardan hareketle Türklerde aileye kutsallığın kadından dolayı verildiğini söylemek mümkündür. Zira destanlarda bazı hakanların kadınlarının gökten Tanrı'nın hediyesi olarak gönderilmesi anlatılmaktadır." (Kılıç., Altuncu 2014: 243) Bu sebeple yeni kurulacak ailede gelin değerli bir unsur olarak görülmekte ve gelin adayı seçiminde denklik esas alınarak titiz davlanılmaktadır. Oğlan beğendiği kız için önce annesi ile konuşur. Oğlan evi, beğenilen kızın yerini, yurdunu sorup öğrenir; annenin aklına yatarsa kızı ve ailesini, evini, muhitini görmek için ya kendisi gider ya da oğlanın kız kardeşini veya akrabadan sözüne güvendiği bir kadını bir bahane ile kız evinden bir şey istemeye gönderirdi. Bazen aynı mahallede büyüyen gençlerin anne veya babası ahbap olup birbirinin çocuklarını tanıdıkları için önce oğlunun büyüdüğünü ve genel olarak artık çocukların büyüdüğünü, başgöz etme zamanlarının geldiğini ima eder, birkaç gün sonra da kızın babasına "Akşam çay içmeye size geleceyiz." derdi. Kız babası bu laftan işin ne yerde olduğunu anlar, "Buyurun gelin." cevabını verirdi. Aynı şekilde anneler de bazen mahalledeki kızları gözlerine kestirir, beğendiği kızın annensine yanaşıp uygun bir dille yakında onlara çay içmeye geleceklerini bildirirdi.

Genellikle bölgelerde bu tür işler için yaşlı kadınlar âdeta evlendirme memuru kesilir, nerede güzel bir kız veya yağız bir delikanlı görse sorup soruşturur, uygun bir aday gördüğünde de ballandıra ballandıra tavsiye ederdi (K.K.1; K.K.4; K.K.17).

1.2. Haber Gönderme

Bu sırada kız ile ilgili olumlu bir fikir edinilirse oğlanın annesi kız evine "Bugün veya sabah günörtadan sonra size geleceyik." şeklinde haber gönderir. Sonra yakın kadınlardan yanına alarak kızı yakından görüp tanımak, sohbet etmek için kız evine çay içmeğe gider. Kız çay getirdiğinde onun hal ve tavırlarına bakılır. Gelin adayını beğenirlerse eve gelip kız isteme hazırlıklarına başlanır.

Kız beğenme sırasında kurnaz kaynanalar evi âdeta kolacan eder, halı kilimin altına bakar, elleri ile komodin ve sehpaların toz kontrolünü yapmaktan kendilerini alamazlar (K.K.1; K.K.13).

1.3. Elçilik veya Küçük Elçilik

Önce kızın annesine veya halasına, teyzesine haber gönderilerek ağızları aranır. Bu haber götüren kişi, sözüne güvenilen, sayılan biri olmalı ve oğlan evini temsil etmelidir. Kız evi de bu sırada boş durmaz, gelecek olan oğlan evini araştırır, uygun görürlerse "Buyursunlar gelsinler." derler. Yok, eğer beğendikleri birisi değilse asla gelmelerini istemezler. Kız evi razı değilse hemen ret cevabı verir. Bu, kalp kırıcı bir üslupla yapılmaz. "Kızımız henüz küçüktür, daha evlendirmeyi düşünmüyoruz, daha üniversitede okuyacak, kendisinden büyük ablası veya ağabeyi var, onlar duruken evlendiremeyiz veya düğün yapmak için henüz durumumuz müsait değil" gibi çeşitli bahanelerle oğlan evini geri çevirirler. Aksi takdirde gururu incinen oğlan evi, bazen inadına işi kız kaçırmaya kadar vardırabilir. Israrcı olan oğlan evi bazen araya sözü geçen aksakalları veya bölgenin ileri gelenlerini koyarak kız evini ikna eder. Bununla da küçük elçilik denen kız isteme gerçekleşir. Genellikle bu işi oğlanın annesi aileye yakın bir kadınla birlikte yapar. Eğer kız, oğlanı görmemişse onları birisi eşliğinde görüştürürler. Kız evi maslahatlaştıktan ve oğlan evinin iyi bir aile olduğuna karar verdikten sonra oğlan evine haber gönderilir (K.K.6; K.K.9).

1.4. Böyük (büyük) Elçilik

Bu arada oğlanın kız kardeşi, yengesi veya yakınlarından birisi kızı bir yerlerde görüp bir kez daha fikrini sorar. Kızın oğlana gönlü olduğunu anladıklarında kız anasının da ağzını ararlar. Onun da razı olduğunu öğrenince ima ile "Falan gün, filan saatte size geleceyiz, elçiliğe." derler. Kız evinden olumlu cevap alındıktan sonra erkekler devreye girer, oğlanın babası aileden hatırı sayılır birkaç kişiyi yanına alarak kız evine gider. Kız istemeye gece gitmezler, genellikle hava ışıklıyken gidilir.

Kız istenirken sadece bir tane yüzük ve bir adet kelağayı adlanan geleneksel ipek başörtüsü götürülür. Oğlan evinin aksakalı: "Kız ağacı koz ağacı her gelen bir daş atar. Kız yükü duz yükü…" gibi kızla ilgili atasözü ve deyimleri sıraladıktan sonra konuya girer, nihayet "Allah'ın emri, peygamberin şeri ile kızınız falancayı oğlumuz falancaya istiyoruz." der.

Kız evi naz evi olduğu için kızlarını vermye razı olsalar bile kızın babası hemen evet demez, "Kız kapısı, şah kapısıdır. Biz de ot değiliz. Yerden çıkmadık. Kızımıza soralım, anasına soralım, olmadı aksakal ve akbirçeklerimizle maslahat edelim, şimdi siz bizim misafirimizsiniz." derler. Kıza fikri sorulduğunda susarak cevap vermezse bu kızın razı olduğunun göstergesidir. Böyle olsa bile hemen oğlan evine evet denmez, ama bir daha gelmelerini bekledikleri hal ve hareketleri ile bildirilir. Nihai karar ailenin aksakalları tarafından verilmelidir. Ortaya tepside kız tarafından çay getirilir. Olumlu cevap gelinceye kadar çay içilmez, sofradaki herhangi bir şeye el uzatılmaz. Eğer kız evinin cevabı olumlu olursa oğlan evi çaya şeker katarak şirin çay içerler. Kız isteme veya kız evinden cevap alma süreci birkaç gün veya birkaç haftaya kadar uzayabilir. Bazen elçilik sırasında kız utandığından evde bulunmaz, yakın bir akrabanın evine götürülüp orada bekler (K.K.3; K.K.4).

1.5. Heri Vermek, Belge veya Küçük Nişan

Kız anası ev halkına durumu bildirir, yakın akrabalar, aksakal ve akbirçekler eve çağrılır. Aralarında konuşup maslahat ettikten sonra bir daha kızın fikrini sorarlar. Tabi bu öyle alenen sorulmaz. Kız kardeşi, yengesi veya yakın bir arkadaşı vasıtasıyla kıza sorulur. Kız razı olsa bile bunu alenen cevaplamaz ve "Nasıl uygunsa" anlamına gelen "Özünüz bilersiniz" cevabını verir. Kızın razılığı alındıktan sonra en kısa zamanda kız evine "belge" adı verilen küçük nişan götürülür. Kız evi durumdan önceden haberdar edilir. Kararlaştırılan günde oğlan evi gelir, kız evi onları evin yukarı başına buyur eder. Bu mecliste kızın annesiyle birlikte iki tarafın da kadın ve erkekleri birlikte otururlar. Anne sürekli girip çıkar, konuşmaları duyar ama müdahele etmez. Bir az konuştuktan sonra oğlan tarafı kız tarafa son kararını sorar. Kızın amca veya dayılarından biri veya dedesi hafif bir nazla

"Mademki kapımıza kadar geldiniz, sizinle tuz ekmek kestik, bize de Allah mübarek eylesin, hoşbaht olsunlar demek düşer" der. Herkes aynı anda âmin der. Buna herisini vermek denir ve kızın "heri"si verildikten sonra kızkardeşi veya yengesi çay getirir. Şirinçay[1] içilir (Ceferzade 1970:5). Kız istemeye gelen aksakal cebinden bir yüzük çıkararak kızın yakınlarına verir. Buna, artık bu kızın bizim gelinimiz olacağı yönünde söz alıp anlaştık anlamında "xetircemlik vermek" denir (K.K. 21).

Duruma göre, bu sırada yemek yendiği de olur. Sonra kızı tebrik ederler, kız genelde utandığından veya heyecandan ağlar. Buna kızın "he" sini yani razılığını alma veya belge verme denir. Bir örtü ve bir yüzük kız evine belge olarak verilir. Nişanda genellikle gelin adayına Şirvan veya Şeki ipeğinden yapılan meşhur Kelağayı adlı özel bir başörtüsü götürülür. Kız evi oğlan evine belge olarak bir şey vermez. Belge verme aynı zamanda küçük nişandır. Küçük nişanda eskiden sadece bir bardak çay, bir tane de çikolata veya şeker verilirdi. Günümüzde ikram konusunda bazı değişik uygulamalar görülmektedir. Genellikle ortak uygulama şöyledir: Oğlan evi yakın adamları ile kız evine gelir, gelirken bir başörtüsü, bir yüzük ve tatlı çeşitleri getirilir. Günümüzdekinin aksine eskiden damat adayı bu merasime gelmezdi. Kızın arkadaşları ve yakınları da merasimde bulunur.

Merasim başlar başlamaz önce oğlanın annesi, kız kardeşi, yengesi, babası, ağabeyi veya kendisi yüzüyü kızın parmağına takar; başörtüsünü omuzlarına atarak getirdikleri şekerlerden birini ona ısırtırlar. Geri kalan şekeri ise oğlana verirler. Sonra herkes önce nişan tatlısından tattıktan sonra yemeğe ve eğlenmeğe başlar. Kızların asıl eğlencesi ise oğlan evi gittikten sonra başlar.

Nişanlı kız ve nişan yüzüyü ile ilgili çeşitli inanışlar vardır: sözden sonra gelin kız, sağ elini sırasıyla yanındaki bekâr kız arkadaşlarının başına koyar. Türkiye'deki "darısı başına" deyimi "Azerbaycan'da sağ elim başına" veya "sağ elin başıma" şeklindedir ve burada fiilen uygulanmış olur. Sonra oturduğu yerden kalkarak yerine diğer kızları oturtur. Sözlenen kız, nişan yüzüyünü denemek için önce hangi bekâr kıza verirse yüzüyü ilk takan kızın yakında nişanlanacağına inanılır. Bu kızlar sözden sonra evlerine döndüklerinde kendileriyle nişan şekerlerinden de götürürler. Aynı türden iki şekeri gece uyurken yastıklarının altına koyarlar. Böyle yapmakla evlenecekleri adayın gece rüyalarına gireceğine de inanılır. Benzer inanışlar Anadolu'da daha çok duvakla ilgili uygulanmaktadır: "Anadolu'da yaygın olan geleneklerden birisi, gelinin duvak telinden ve saçısından kapmak, kaçırmak ve saklamak bunları kısmet açıcı bir uğur saymaktır…" (Aydemir, 2013:645) Azerbaycan'daki düğün geleneklerinde, birçok yerde belge veya küçük nişan yakın çevredekileri, büyük nişan ise bütün akraba ve ahbapları haberdar etmek için yapılır. Aslında hepsini birleştirip tek nişanla yetinenler de bulunmaktadır (K.K.5; K.K.8).

1.6. Böyük (büyük) Nişan

Belgeden yani küçük nişandan birkaç ay sonra büyük nişan yapılır. Oğlan tarafı büyük nişana iyice hazırlanır. Gelin kızın ihtiyacı olan giyecekten süs eşyası ve altına kadar ayakkabı dışında her şey alınır. Sadece ayakkabı alınmaz. Bunun sebebi de ayyakkabının olumsuzluğa sebep olup uğursuzluk getireceğine inanılmasıdır. Ayakkabı "darlık" olarak nitelendirilmektedir. Ayakkabı kıza daha sonra getirilir. Nişanın bütün masrafını genellikle oğlan evi karşılar. Bu arada koca bir ziyafet için gereken her şey - et, yağ, pirinç sebze, içecek vb. oğlan evi tarafından alınır. Burada da bazı batıl inançlar söz konusudur. Mesela soğan acı olduğu için alınmaz. Nişanda yapılacak yemeklerin soğanını kız evi kendisi alır. Genellikle düğünlerde "tatlı yiyelim tatlı konuşalım" misali, daha çok tatlı şeylerin alınıp kız evine götürülmesine çalışılır.

Kıza altın olarak nişanda yüzük alınır. Kız tarafı da oğlana yüzük alır. Pazarlık denen kız düğününde ise diğer altınlar da alınmış olur. Bunlar en az 2 yüzük, bir zincir ve kolyesi, bir altın saat, bir çift altın küpedir. Durumuna göre bunun üç veya beş mislini alanlar da bulunmaktadır.

[1] Şekerli Çay. Azerbaycan'da kahvaltı dışında çay, Türkiye'deki gibi içine şeker katılarak içilmez. *Şirinçay içmek* deyimi evlilik, özellikle de nişanla ilgili kullanılan bir ifadedir.

1985'lerden sonra Azerbaycan'da diğer altınlarla birlikte geline tek taşlı pırlanta takımı (yüzük ve küpesi birlikte) alma modası da yaygınlaşmıştır (K.K.1; K.K.4).

Oğlan evi, geline aldıkları bütün eşyaları kırmızı kurdele ile bağlar ve honça[2] denen özel süslü tepsilerde, üstlerini şeffaf ve süslü kaplarla çevirip çiçek şeklinde bağlayarak veya süslü küçük sepetlerde ve yine sapına kırmızı kurdele bağlanmış valizlerde kız evine getirirler. Yemek faslı bittikten sonra kızı başköşeye oturtup önüne önceden aldıkları büyük yuvarlak veya dikdörtken şekilli, etrafı kırmız kurdele ve diğer süs eşyalarıyla süslenmiş baht güzgüsü[3] denen aynayı koyarlar, mumları yakarlar. Hediyeleri gösterirler. Hediyelere bakılırken oğlan tarafı ve kız tarafı honçalara bahşiş koyar. Sergileme işini oğlanın kızkardeşi veya ablası yapar. Herkes "Allah mübarek eylesin."der. Nişandan iki hafta sonra kız evi, oğlan evinden gelen nişan honçalarına yine çeşitli hediye ve tatlılar, çikolata ve konfetiler koyarak, ailedeki herkese, yakın akrabalara, nine, dede, teyze amca dayı hala vb. de hediye alarak oğlan evine iadeiziyarette bulunurlar (K.K.2; K.K.11).

1.7. Bayramlıg Aparmag (Bayramlık Götürmek)

Kız, oğlan evine gelin göçünceye kadar Azerbaycan'daki bayramlarda, oğlan evinin kız evine her bayramda bayramlık hediye götürmesi âdettendir. Ramazan Bayramında çeşitli hediyeler, giysi, duruma göre altın takı ve tatlı çeşitleri, Kurban Bayramında ise oğlan evinin durumu müsaitse kız evine kınalı, boynuzlarına kırmızı kurdele takılmış iri koç götürülür. Kız evi bu koçu kestirerek yarısını çeşitli hediyelerle birlikte oğlan evine gönderir. Kurban Bayramında, Nevruzda, 8 Mart Kadınlar Gününde, Yılbaşında, kızın doğum gününde ve olabilecek her fırsatta oğlan evi kız evine hediyeler götürüp gelin kızı onurlandırır.

Özellikle Nevruz Bayramı sırasında genellikle son Çarşamba veya bayram akşamı geline bayramlık getirilir. Kırmızı renkli elbise veya örtü, kınalı koç, çeşitli giyecek ve ziynet eşyaları ile birlikte olmazsa olmazlardan olan geleneksel Nevruz tatlılarından şekerbura, baklava, katlama-feselli (katmer), ceviz, fındık, iğde, hurma, meyve ve semeni[4] ile süslenmiş honçalar, sepetler getirilir. Tam bir şölen havasında geçen bu bayramlaşmada kız evi de oğlan evinin kaplarını boş göndermez (K.K.3; K.K.15).

1.8. Kesmet Kesmek, Danışığa Gelme, Toy Gününü Belirleme veya Sözkesti

Türkiye'de pazarlık bozma öncesi yapılan bu tören, Azerbaycan'da da bütün şaşaası ile uygulanmaktadır. Oğlanın babası kızın babasına haber göndererek müsait bir günde konuşmaya geleceklerini bildirir. Kızın babası en kısa zamanda oğlanın babası ve yakınlarıyla oturup düğün gününü, düğün için gerekli ihtiyaçları, düğüne çağrılacak kişileri, düğünü kimin yöneteceğini ve sazende takımını; hangi meşhur şarkıcının takımının veya hangi meşhur aşığın düğünü yöneteceğine kadar her şeyi konuşup nihai kararı verirler. Burada kız evinin yakın adamaları da bulunur. Bunlar genellikle erkekler olur. Burada gelin kız için oğlan evinden istenen altın ve giyecekler de netleştirilmiş olur. Gelin için istenenlerin aşağıdaki gibi şiirleştirilip düğünlerde okunması da âdettendir:

Gelin üç köynek[5] isteyir

[2] Süslenmiş Tepsi: Bayram ve özel günlerde süslü tepsilere konan yiyecek ve hediyelere denir.
[3] Baht Güzgüsü denen bu ayna, Azerbaycan düğünlerinin olmazsa olmazıdır ve büyük nişanda veya paltar kesti töreninde alınıp etrafı kırmızı kurdelelerle süslenerek kız evine götürülür.
[4] Nevruz'un önemli sembollerinden olup bayrama üç hafta veya bir ay kala özel tabaklarda şekilli olarak yeşertilen ve bolluk ve bereketin, uyanışın sembolü olan buğdaydır. Bayram sofralarında her yer çorak iken yemyeşil, nazlı bir gelin gibi salınışıyla sofralara ve bulunduğu ortama mutluluk saçar.
[5] Gömlek

Bu mahalda tek isteyir

Gelin beş tuman[6] isteyir

Şaldan, kimhadan[7] isteyir

Gelin bir örpek[8] isteyir

Tek gülli hoşreng isteyir

Gelin bir başmag[9] isteyir

Tirmeden[10] yaşmag[11] isteyir

Gelin arhalıg[12] isteyir

Bir gülli yaylıg[13] isteyir

Ne versez öz adınıza

Getirin bahag dadınıza[14] (Geniyev 2005: 38)

Eskiden Azerbaycan'da hem kız hem de oğlan evinde farklı zamanlarda olmak kaydıyla iki ayrı düğün yapılırdı. Kız evinin ve erkek evinin düğün masraflarını genellikle erkek tarafı karşılardı. Çay, Azerbaycan sofralarının olmazsa olmazlarındandır. Bir Azerbaycan Türkünün evine günün ve gecenin hangi saatinde kim giderse gitsin, misafire hemen yeni demlenmiş kokulu ve kıpkırmızı çay, yanında reçel çeşitleri ile birlikte ikram edilir. Böyle önemli misafirlerin olduğu toplantılarda da sözsüz ki sofralardan çay eksik olmaz. İki taraf da konuşup anlaştıktan sonra çaylarını, marifetli ellerin hazırlayıp özenle sofralara sunduğu reçellerle içtikten sonra hayırlı olsun dilekleriyle kız evinden ayrılırlar (K.K.1; K.K.11).

Azerbaycan edebiyatına yüzlerce şair bahş eden Şirvan bölgesinde her durumla ilgili en az bir mani bulunur. Evlilik ve kız evlendirme gibi önemli günlerde de Şirvanlılar mani söylemekten geri kalmaz. Bu durumlarda söylenen özel maniler vardır ki bunlar daha sonradan düğünlerde atışma veya deyişme tarzında da okunur olmuşlardır. Örneğin *sözkesti* sırasında kimin kime ne kadar bohça ve neler alacağı konuşulup kesinleştirilir. Aşağıdaki manilerde kızın annesi, babası, teyzesi ve halasının dilinden söylenen duygu ve düşünceler, istekler dile getirilmiştir.

Kızın annesi:

Men gelinin anasıyam

Ahar sular sonasıyam

Süd pulunu kem eylesez[15]

Od tutuban yanasıyam

[6] Pahalı kumaşlardan yapılmış geniş, katlı etek.
[7] Pahalı kumaş türüdür.
[8] Başörtüsü
[9] Dışarıya giyilen terlik
[10] Atlas kumaş çeşididir.
[11] Büyük şal, bir kısmı da konuşurken erkekler tarafından görülüp dikkat çekmemek için yüze, özellikle ağıza tutulur.
[12] Geleneksel Azerbaycan giysilerinden olup ipekten ve pahalı kumaşlardan yağılmış, vücuda sık oturan uzun kollu, önü altın, gümüş veya diğer ziynet eşyalarından yapılan sıra düğmelerle bağlanan uzun kollu, yelek cinsinden bir kadın giysisi.
[13] Yağlık, tülbent.
[14] Gelin, tadınıza bakalım, yani sizi tanıyalım.
[15] Süt parasını az verirseniz. Başlık parası verme geleneğinin daha hafif bir şekli, gelin kızın annesine düğün veya çeyiz almak için bir miktar para verilmesidir. Bu paranın da toplumca karar verilmiş belli miktarları vardır. 1988'li yıllarda eski Sovyet parasıyla 500 manat civarındaydı. Durumu müsait olanlar için bu miktar değişebilmekteydi. Günümüzde bu uygulama birçok yerde kaldırılmıştır.

Kızın babası:

Men gelinin atasıyam

Gızılgülün butasıyam[16]

İpek köynek getirmesez

Sizi ite atasıyam[17]

Kızın teyzesi:

Men gelinin halasıyam

Bu dağların lalasıyam

"Hacımenebah"[18] getirmesez

Sizi gana salasıyam

Kızın amcası:

Men emiyem, yeyem gerek

Öz sözümü deyem gerek

Toy zamanı siz getiren

Arxalığı[19] geyem gerek

Kızın halası:

Men bibiyem, can eylerem

Can size gurban eylerem

"İynebatmaz"[20] getirmesez

Toy zamanı gan eylerem (Geniyev 2005: 24).

1.9. Paltarkesti, Bazarlık, Bazarlık Aparmag veya Kız Toyu

Büyük nişandan sonra oğlan evi kız evine gelir ve oturup kıza alınacak altın, kıyafet vb şeyleri konuşurlar. Buna paltar kesdi veya kesmet kesmek denir. Bu sırada oğlanın evinin aksakalları kız annesine, süt pulu da denen geleneksel olarak verilen parayı alıp almayacağını sorarlar. Bu bazen sorulur bazan de sorulmadan bir miktar para "Bu da sizin süt pulunuzdur, alın, hakkınızı helal edin" denirdi. Kız annesinin durumu müsaitse bu parayı almaz, gözleri dolarak "Men balama südümü pul için vermedim, hoş helali olsun." derdi. Durumu müsait olmayan kız evi ise verilen parayı alır veya özellikle paranın miktarı üzerinde ısrarla durulurdu. Bu parayla kız evi düğün ve çeyiz ihtiyaçlarının bir kısmını karşılar. Miktar olarak bu para 500 manat veya daha fazla, genelde ise daha çok olabiliyor. Günümüzde bu gelenek çok uygulanmamaktadır. Süt parası Pazarlıktan önce kayınpeder tarafından kız evine verilir. Bazen de gelin evden alınırken kayın veya kayınpeder tarafından süt parası olduğu belirtilerek gelinin başına konur. Altın veya kıyafet almaya giderken gelin kızın yanına akrabadan birisini de alarak öyle giderler. Genellikle gelinin gönlü hoş tutularak beğendiği şeylerin alınmasına özen gösterilir.

[16] Geleneksel Türk sanatlarındaki açmamış lale veya gonca deseni.
[17] "İpekten yapılmış gömlek hediye etmezseniz sizi köpeklere atacağım" anlamına gelmektedir.
[18] Hacımenebah, bir dönem meşhur olmuş bir kumaş çeşididir.
[19] Arxalıg, içi ipekli bir çeşit süslü, kolsuz yelektir.
[20] İğnebatmaz da bir çeşit pahalı ve süslü kumaştır.

Eskiden bunlar, 5 çift kıyafet, birer takım yazlık, kışlık veya mevsimlik ayakkabı, çeşitli iç çamaşırları, başörtüleri, dış kıyafetler mont veya manto vb. şeklinde olurdu. Alınan eşyalar yine bavullara veya tepsilere konup kırmızı kurdelelerle bağlanırdı (K.K.12; K.K.18). Günümüzde geline alınacak gediye ve kıyafet konusunda herhangi bir sınır ve ölçü bulunmamaktadır. Herkes bütçesine göre, istediği gibi davranmaktadır.

1.10. Şah Bezeme, Şah Kaldırma veya Kız Şahı Geleneği

Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde daha çok uygulanmakla birlikte, Şamahı il merkezinde, Dedegüneş vb. köylerde Şah Bezemek veya Şah Kaldırmak denen bir gelenek vardır ki bu Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde uygulanan Nahıl Âdeti ile örtüşmektedir. Prof. Dr. Sedat Adıgüzel, Erzurum ve Azerbaycan düğünleriyle ilgili bir çalışmasında Şah Bezeme geleneğini Azerbaycan'daki folklor kaynaklarından hareketle şöyle açıklamaktadır:

> *"Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde dikkate değer bir gelenek de "Şah kaldırmandır. Şahı gelinin ve damadın en yakın dostları süsler, bu bir kuraldır. Kızın arkadaşı tarafından kaldırılan şah, ya düğün günü ya da düğün gecesi kaldırılır. Şaha katılan adamlar düğüne iştirak eden kişilerdir. Azerbaycan düğünlerinde kız oğlan evine gitmeden önce onun düğünü yapılır. Sonra oğlan evinde olan düğüne yani esas düğüne gidilir. Oğlanın sağdıcı tarafından şah kaldırılıp büyük izdihamla oğlan evine geldikten sonra gelin getirilmeye gidilir. Şah kaldırma Azerbaycan düğünlerinin en ilginç bölümlerindendir. Önceleri bu işler için günlerce hazırlık yapılırmış. Şah adlandırdıkları süslenmiş ağacın üstünde en nadir, şirin süs eşyalan, el işi örnekleri olur. Azerbaycan kadınlarının sanatkârlıklarını gösteren dikmeler, el havluları, nakışlı çoraplar ve bunun gibi şeylerden şah süslenirken istifade edilir. Şahın her tarafına düzenle yerleştirilmiş mumlar onun güzelliğini daha da artırır. Şahı, şah kaldıran oğlanın veya kızın yakın dostu götürür. Destenin başında ise uzun bir sopanın üzerinde meşale yakılır. Meşalenin yanan kısmından biraz aşağıya uzatılmış bir dala fındık ve iğde asılır. Meşaleyi tutan şahsın elinde ise bir hediye olur. Yörenin iyi nişancıları meşale ışığında fındık ve iğdeye ateş ederler. Kim birinci olursa sağdıçtan hediye alır* (1997: 125-126).

Şah, bildiğimiz padişah anlamında olmayıp dal anlamındadır. Şah bezeme işlemi bazen dağlardan kesilen dallı budaklı çam ağacını, bazen de özel tahtalardan üçken veya ağaç şeklinde yapılmış figürleri çeşitli konfetiler, şekerleme, meyve, süs, ayna, mum, kurdele vb. ile süsleyerek gidenlerin önünde kız evine götürmeye denir. Kız evi bu şekerleme ve meyveleri şahdan çıkararak yer, akrabalara dağıtır. Daha sonra kendileri de daha fazla ve daha çeşitli şekerleme ve süslerle aynı şahı bezeyerek oğlan düğünü sırasında gelinle birlikte oğlan evine gönderirler. Bazen kızın veya damadın yakın arkadaşları da gelin kız veya damat için şah bezerler. Bu sırada yemekler yapılır, gelin kız misafir çağırılır, arkasından oğlan evi de misafir edilir. Birlikte yenilip eğlenilir. Sonra herkes evine dağılır. Buna Şah Kaldırma da denir. Şah Kaldırma, kız düğününde veya erkek düğününde yapılabiliyor. En önemli özelliği üstünün süslenmesidir. Süsler ise genellikle şeker ve konfeti gibi rağbet gören tatlı çeşitleri olmakla birlikte el işi örnekleri, süs eşyaları, küçük aynalar, mumlar, işlemeli el havluları, çorap vb. olabiliyor (K.K.11; K.K.12, K.K.13).

Bu gelenek Aksu ve İsmayıllı'da yoktur. Yalnız genç birisi vefat ettiğinde veya şehit olduğunda ölen şahsın elbiseleri, şah bezemek için yeşil, dallı budaklı bir çam dalını keserek ona asılır ve cenaze önünde, ağıtlar eşliğinde mezara kadar götürülür. Hatta bir yuva kurup muradına eremeden öldüğü için müzisyenler getirilir, cenasezi götürülürken geleneksel düğün ezgisi olan Vağzalı[21] sedaları altında mezarlığa götürülür. Yaklaşık yüz yıldan fazla bir zamandır Aksu merkezde ve diğer köylerde Şah Bezeme geleneği Şamahı'dakinden farklı olarak sadece genç ve

muradına eremeyenenlerin cenaze merasimlerinde bu şekilde uygulanmaktadır. Hatta bununla ilgili halk arsında "Şahuu bezeem- yani muradına ermeden gencecik ölesin de sana şah bezeyeyim" anlamında bir beddua dahi ortaya çıkmıştır. Tahminimize göre düğünlerde Şah Bezeme geleneği çok eskiden var olmuştur ve bazı bölgelerde hâlâ yaşatılmaktadır. Bazı bölgelerde ise kılıf değiştirerek yas merasimlerinde uygulanır olmuştur (K.K.1; K.K.2).

1.11. Kız Toyu

Oğlan düğününden bir iki hafta veya duruma göre bir ay önce kız düğünü yapılır. Bu düğünün bütün masrafını genellikle oğlan evi karşılar. Kız evi, düğünden elde edilen gelirle kızın çeyizini tamamlar.

Düğün sırasında kızı da damat gibi bey koyarlar. Meclisteyken yanında yakın arkadaş ve akrabalarından olan genç kızlar sağdıç ve solduç olurlar. Bu düğün de yemekli olur. Kız düğününde eskiden sadece kadınlar, genç kızlar veya çocuklar bulunup eğlenirdi. Köylerde bu düğün sırasında kadınlarla erkekler ayrı yerlerde kurulan sofralarda yemek yer. Genelde kız düğününde müzisyenlerin bayanlardan olmasına dikkat edilir. Kız, bey konduğunda yakın akrabalar ona para veya ipek kumaşlardan hediyeler verirler. Paralar elden verilir veya oturmuş olduğu masanın üstüne bırakılırdı. Kumaşlar ise al elvan giyinmiş gelinin boynuna veya koluna bağlanırdı. Gelinin sağdıcı veya solducu bu hediyeleri gelin için biriktirir. Kız evi tarafından görevlendirilen bir kadın ise kimin ne hediye ettiğini bir deftere kaydeder.

Bu düğünde genellikle erkekler bulunmaz; çok yakın erkekler, kızın erkek kardeşi veya yakın bir akrabası bir eksiklik veya ihtiyaç olur düşüncesiyle çadırın dışından ara sıra düğünü seyreder. Genellikle de yaşlı erkekler kız düğünü ile ilgilenmez, bekâr gençler ve ergenler ise düğün sırasında uzak bir yerde durup farkettirmeden kendilerine evlenecek kız beğenme çabasında olurlar.

Kız düğünleri bir gün veya yarım gün sürerdi. Günümüzde bu düğünlerde değişiklik olmuş, bazı yerlerde ekonomik şartlardan dolayı ya kaldırılmış ya da erkek düğünü ile birleştirilmiştir. Eskiden köylerde düğünler ayrı bir şaşaa ile yapılır, düğün süresi bir hafta, üç gün, iki gün veya en az bir gün olurdu. Günümüzde düğünler, köylerde genellikle öğleden sonra gece saat 01-02'ye kadar, şehirlerde ise akşamüzeri saat 18'den gece 12'ye kadar salonlarda yapılır. Köylerde bile düğünlerin yapılış tarzında, yemeklerin hazırlanmasında ve sunumunda önemli değişiklikler görülmektedir. Düğün sırasında, öncesinde ve sonrasında uygulanan birçok gelenek ise artık kaybolmuştur (K.K.10; K.K.11). Kız düğününde okunan şarkılardan bazıları şöyledir:

Bacım toyun mübarek
Beste toyun mübarek
Gülürsen, xeyir olsun[22]
Ayım, günüm mübarek

Ezizinem Beste'yem
Bacım toyun mübarek
Elinde gül desteyem
Bacım toyun mübarek
Heber alsan halımı
Bacım toyun mübarek

[22] Hayırlı olsun.

Men seninçün hesteyem

Bacım toyun mübarek

Gedirsen heyir olsun

Ayın, günün mübarek

Bacım goy garşında

Ayna tek heyat olsun

Sağ solundakı şam tek

Heyatın nurlu olsun

Ayın günün mübarek

Ay gız toyun mübarek

Bacım toyun mübarek (K.K. 1; K.K.4).

1.12. Hınayahdı (Kına Gecesi)

Türkiye'de Kına Gecesi olarak bilinen Hınayahtı Töreni, genellikle düğünden ya bir hafta, üç gün veya bir gün önce yapılır. Kız evi, yakın akrabaları, özellikle de kızın arkadaşlarını, yeğen ve kuzenlerini, yenge, hala ve teyzesini çağırır. Yemekli, eğlenceli akşam programı yapılır. Kına ısılatılır. Kınayı ıslatan kınayı ortada gezdirir ve bahşiş alır. Gelinin her iki avucuna para veya altın konar. Sağ avucuna kızın erkek kardeşi, sol avucuna ise oğlanın erkek kardeşi para koyar. Avucu kapatılıp öyle kınalanır. Kınayı ıslatan kadının mutlu bir evlilik yapmış ve baş değişmemiş (yani tek evlilik yapmış) olması lazımdır. Sonra kızın saçlarına veya ellerine, duruma göre ayaklarına; misafirlerin ellerine kına yakılır. Gelen misafirler genellikle kap veya para hediye ederler. Bu gece yemek yenir, eğlenilir. Kızın baba evinde geçireceği son günlerden olduğu için bu sebeple gelin kız çalıştırılmadan misafir muamelesi görür.

Genelde kınada erkekler bulunmaz. Bazen kınaya damat ve yakın arkadaşları da gelebilir. İçeri girmezler. Kınayı ıslatan kadın bir tepiside kına kâsesi ve boş bir kâse ile oğlan taraftan gelenlerin karşısına gelir. Onlar boş kâseye bahşiş atarlar. Daha sonra bu kadın oynayarak gelin kızın önüne gelir ve onun el ve ayaklarına kına yakar. Sonra kına kâsesini misafirlere sunar. Onlar da kınalanıp hediyelerini verirler. Bu sırada damat ve arkadaşaları da dışarıda eğlenmektedir. Kız tarafından genç bir kız, damat ve arkadaşlarına iki renkli çay ikram eder. Onlar çayı içince tabağa bahşiş koyarlar. En son bir kâsede erkeklere kına getirilir. Damat ve arkadaşları serçe parmaklarını kınaya batırırlar. Böylece kına gecesi çeşitli eğlencelerle son bulur (K.K.5; K.K.9).

2. Oğlan Toyunun Yapılması

Azerbaycan'da düğünler kız ve oğlan toyu olmak üzere ikiye ayrılır. Aslında günümüzde moda olan bir de sünnet düğünleri de vardır ki evlilikle ilgili olmadığı için burada bahsedilmeyecektir.

Düğünden önce düğün sahibi akrabaları toplayıp iş bölgüsü yapar. Kim hangi işle uğraşacak, çaya, yemeğe, bulaşığa, düğüne, para yazdırmaya, bahşiş toplamaya, suya kimin bakacağı; toybeyi veya çubukçunun kim olacağı, gelin almaya kimlerin gideceği, gelin arabasının hangi akrabanın arabası olacağı vb. konular kesinleştirilir ve iş bölgüsü yapıldıktan sonra herkes yapacağı işi bilir. Önemli bir tören olan düğün, kronolojik olarak aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

2.1. Düğün Öncesi Yapılan Hazırlıklar: Çeyiz Hazırlanması

Düğünlerin en önemli olaylarından ve malzemelerinden biri de evlenecek gençlere verilecek çeyizlerdir. Azerbaycan'da çeyizi genellikle kız evi alır. Bu, şehirde de köyde de böyledir. Oğlan evi, kız evine altın ve gelinin ihtiyacı olan yazlık, kışlık bütün kıyafetleri alarak düğünün bütün masrafını karşılar. Kız evi ise yorgan döşek ve mobilyasından süpürgesine ve xekendaz denen çöp küreğine kadar bütün çeyizleri almakla yükümlüdür. Düğünden bir veya birkaç gün önce gelinin çeyizi oğlan evine gönderilir. Çeyizi taşıyan arabanın aynasının demirine kırmızı ipek bağlanır. Çeyizi taşıyan herkese hem kız annesi hem de oğlan annesi bahşiş verir. Bu, para veya ipekli kumaşlar olabilir. Gelinin erkek ve kız kardeşleri, akrabaları çeyizi taşıyıp yerleştirir, evi süslerler.

Eskiden geline verilen çeyizler yeni evlilerin temel ihtiyaçları; en azından yatacağı 1 döşek, 1 yorgan, 2 yastık veya iki kişinin baş koyacağı uzun büyük bir yastık, 6 veya 12 tane porselen kâse ve tabak, bakır güğüm, bakır semaver, kalaylı tencere, tas, tava, biri yere serilmek, biri duvara asılmak üzere 2 tane halı, günlük kullanım için kilim, heybe, çay takımı vb. olurdu. Sonraki yıllarda bunların sayınısda artış görülmüş, yatakların sayısı en az 4-5 takıma çıkarılmış, porselen çay ve yemek takımlarının sayısı artmıştır. Daha sonraki yıllarda ise yaşam şartlarının daha da elverişli olması dolayısıyla beyaz eşya, mobilya gibi çeyizler de artmıştır. Yataklar hâlâ yünden yapılmakta, yastıklar kaz ve ördek tüyünden oluşturulmaktadır. Bu yatakların içi beyaz ketenle, dışı ise bir tarafı kırmızı kadife diğer tarafı ise genellikle yeşil atlas olmak üzere çeşitli renkte pahalı kumaşlarla kaplanırdı. Sonraki yıllarda yeni kumaş türleri çıkınca bunların da modası geçti ve daha pahalı kumaşlar kullanılmaya başlandı. Yataklar genellikle koyu kırmızı ve yeşil renkli kumaşlarla kaplanırdı. Kız evi ayrıca iki adet kaynana ve kayınbaba yün minderi, arkasına da mütekke denen yün yastık yaparak pahalı kumaşlarla kaplayıp çeyize eklerlerdi. Düğünden birkaç gün sonra gelin bunları çıkararak evin başköşesine sıralar; kayınana ve kayınbabası ziyarete geldiğinde bu minderlere otururlardı (K.K.2; K.K.18).

2.1.2. Giyeceklerin Alınması

Gelin kıza alınan giyecekler, çeşitli iç çamaşırları, aksesuarlar, ipekten ve çeşitli kumaşlardan başörtüleri, makyaj malzemeleri, terlik çeşitleri, ayakkabılar, günlük ve gezilecek yerler ve düğünler için yaptırılan özel kıyafetlerden oluşurdu. Özellikle açık veya pembe renkli abiye alınır ve gelin kız, kendi düğününde bunu giyerdi.

"Kültürel anlamı açısından düşünüldüğünde giyinme, gelenekli toplumlarda bir önceki kuşağın bedeni üzerinde başlayıp, değişikliklerle bir sonraki kuşağın bedenlerine aktarılan ve gelecek kuşaklarla devam ettirilen bir yolculuk gibidir…" (Koç., Koca 2016: 760) Düğün geleneklerinin değişmesiyle birlikte eskiden var olan giyim kuşam biçimleri ve kullanılan malzemenin niteliği de günümüzde değişiklik arz etmektedir. Eskiden gelinlik alınmazdı. Gelinlik için çeşitli renklerde, genellikle de kırmızı kumaş alınır kolları ve beli büzmeli şık bir elbise yaptırılırdı. Gelin koca evine giderken bunu giyer, başına al duvağını örterlerdi. Daha sonra bu elbise düğün, nişan ve diğer önemli günlerde de giyilirdi. Beyaz gelinlik giyme modası Azerbaycan düğünlerinde tahmini olarak 1960'tan sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır (K.K.1; K.K. 2).

2.1.3. Yiyeceklerin Alınması

Düğünden bir gün önce kız evi, çeşitli yiyecekler, feselli ve fetir denen tereyağlı, sarıköklü (zerde), safranlı ve rezeneli ekmek ve pişiler yapar. Gelinle birlikte bu fetir ve diğer yiyecekler oğlan evine getirilecektir. Bu sırada genç kızlar da bu işlerde büyüklere canla başla yardım eder, sofra açarak çalışanlara çay verirler. Akşam oğlan evinde hayvanlar kesilir. Etler, kavurmalık, dolmalık ve bozbaşlık olarak ayrılır. Düğünler halk arasındaki dayanışmanın en canlı örneğidir. Eskiden kıyma makineleri yoktu. Mahallenin kadınları veya akrabalar etleri et tahtasında satırla döver, bazıları pirinç ayıklar, bazıları yeşillik, soğan ve patatesleri temizleyip doğrarlardı. O gece kimse uyumaz, herkes çalışırdı. Kesilen hayvanların baş ve ayakları temizlenerek haş denen kelle paça yemeği yapılırdı. Uyumayıp çalışanlar için kesilen hayvanın ciğeri ve diğer sakatatları doğranarak kavurma yapılırdı. Sabah erkenden bütün çalışanlar ve akrabalar *ciğeryedi* adlanan bu yemeğe çağrılırdı. Azerbaycan

düğünlerinde Sovyet döneminde hep içki olurdu. Hatta sabahın erken saatinde yenen bu yemeğin yanında bile "yüz atan" yani yüz gramlık bir kadehi kafaya dikenler bulunurdu. Tabii bunu sadece erkekler yapardı (K.K.2; K.K.6).

2.1.4. Eppeybişirdi (Ekmek Yapımı)

Düğün başlamadan önce ekmek yapılır. Buna halk arasında eppeybişirdi veya çörekbişirdi de denir. Bu iş genellikle düğünden bir veya iki gün önce başlar. Ekmekler önceden hep evlerde tandıra yapılırdı. Kimse şehirden ekmek alıp düğününde yedirmezdi. Eppeybişirdinin kendine has törenleri var. Özellikle köy yerlerinde oğlanın annesi köydeki gür sesli, hamarat ve hızlı yürüyüp kolay kolay yorulmayan, aynı zamanda ihtiyaç sahibi bir kadını çağırırak "Oğlumun toyunda camahatı (halkı) hınayahdıya, eppeybişirdiye ve düğüne sen çağıracaksın." der ve işe başlamadan önce onun koluna 2-3 metrelik kırmızı ipek kumaş bağlardı. Daha sonra bu kumaş daha birçok hediyeyle birlikte bu kadına verilirdi. Aynı zamanda düğün olacak evin dış kapısına da yüksek bir yere kırmızı ipekli kumaş veya ipekten yapılmış geleneksel başörtüsü olan kelağayı bağlanır ve böylece halk bu evin düğün evi olduğunu bilirdi. Yas zamanlarında ise yine aynı şekilde, bu kumaşların siyah renkli olanı kullanılırdı.

Çağıran kadın bütün köyü dolanır, gür sesiyle kapılara yaklaşarak genelde herkes biribirini tanıdığı için yüksek sesle "Meleyke, ay Meleyke aaaz, balalarunçun olsun, sabaha Afer seni oğlunun (bazen damadın adı da söylenirdi-oğlu Ahmed'in) böyü(k) toyuna çağırır (Meleyke, a Meleyke, kız, çocuklarından göresin, Afer seni yarın oğlu Ahmed'in büyük düğününe çağırıyor.)" derdi. Ev sahibi ise "Allah mübarek elesün" cevabını verirdi. Büyük toy ifadesi evlenme, küçük toy ise sünnet düğünü anlamında kullanılıyordu.

Eppeybişirdi törenine gidecekler öyle eliboş gitmezlerdi. Bu da ayrı bir gelenek ve yardımlaşma töreni idi. Kadınlar, yuvarlak ve derin bir tepsiye unu doldurup üstüne en az 3 veya daha fazla (10-15) çiğ yumurta yerleştirir, etrafına da konfetiler dizerek başlarına koyar, giyinip geçinip oğlan evine giderlerdi. Oğlanın annesi misafirleri ağırlar, kaplarını boşaltırdı. Getirilen unlar bazen o kadar çok olurdu ki bir yıl düğün sahibi un almadan bu unlardan ekmek yapardı. Yumurtalar da kırılarak sarıları ayrılır ve yapılan ekmeklerin üstüne sürülürdü. Ayrıca gelen misafirlere bunlardan kayganag denen sahanda, tereyağında yumurta yapılırdı. Düğün olacak evde hep semaver çayı ve kahvalıtılık bir şeyler (tereyağı, sıcak tandır ekmeği, yumurta, reçeller, köy yoğurdu, peynir, lor vb.) veya öğüne göre yemek, gün boyunca sofradan hiç eksik olmaz, gelen misafirlere sürekli ikram edilirdi. Bir taraftan da 3-5 kadın un eleyerek hamur yoğurur, bir o kadarı da tandırı yakarak nar gibi kırmızı, misk kokulu buğday ekmeğini pişirirlerdi. Bir düğünde en az 10-15 tandır ekmek yapılırdı. Bir tandırda ise bir defada 25-30 tane iri ekmek pişerdi. Ekmeğin kokusu birkaç kilometre öteden duyulurdu. Aynı şekilde herkes birbirinin düğününe ve diğer törenlerine bu şekilde katılır ve yardım ederdi (K.K.1; K.K.4; K.K.5).

Birlik ve beraberliğin, paylaşma duygusunun ön planda olduğu bu merasimin Qaramığ qırmağ adlı farklı bir uygulaması Şamahı'ya Bağlı Udulu ilçesinde ve köylerinde de görülmekteydi. Prof. Dr. Ehmed Ceferzade'nin Udulu Elatı başlıklı araştırmasında bu husus şöyle anlatılmaktadır:

"Toya bir iki gün kala garamığ gırmağa giderler. Qaramığ, az dumanlı ve acı olmayıp dağlarda biten bir çalı çeşidirdir. Yemek yaparken ocağı yakmak için kullanılır. Qaramığı keserek arabalara yükler ve üstünü kırmızı kumaşla örterek oğlan evine götürürler. Sabah erkenden aşıklar ve müzisyen takımı, müzik eşliğinde (zurna-balaban ve nağaradan oluşan) bir taraftan yemek yapılması için ocak yeri kazıtıyor, bir taraftan ise bir bağ karamığı yabaya geçirerek üstünü kırmızı kumaşla örtüp kız evine götürürler... (1970: 6).

2.1.5. Ciğeryedi

Düğünden bir gün önce akşamüzeri hayvanlar kesilirdi. Bütün akraba ve komşular eti, çeşitli yemekler yapmak üzere kemiklerinden ayıklarlardı. Sabaha doğru kesilen hayvanın ciğeri kavrulur

ve yakın eş dost tarafından yenirdi. Çok yakın olmayan ve düğün işlerinde çalışmayan akrabalar ciğer yediye özel davetle gelir ve yedikten sonra bahşiş verirlerdi.

2.1.6. Haş- Kelle Paça Yeme

Düğünde kesilen hayvanın kafası ve ayakları temizlenir ve pişirilirdi. Bu yemek çok uğraştırdığı ve geniş zaman gerektirdiği için genelde düğün bititkten sonra yapılırdı. Gerdek sabahı erkenden erkekler tarafından yendiği de olurdu (K.K.2).

2.1. 7. Nikâh Kesti (Nikâh Kıyılması)

Sovyet döneminde Azerbaycan'da önce resmi nikâh sonra gizlice imam nikâhı kıyılırdı. Günümüzde bu konuda artık her hangi bir yasak yok. Önce resmi nikâh kıyılır sonra da kız ve oğlanın büyükleri bir araya gelip dinî nikâhı kıydırıyorlar.

Resmi nikâh için önceden belediyeden gün alınırdı. Bu törende kız ile oğlan yakın akrabalar eşliğinde nikâh salonuna giderek nikâhlarını orada kıydırırlardı. Tören sırasında damat gelin kıza bir demet çiçek hediye ederdi (K.K.5).

2.1.8. Toyhana veya Mağar Kurma

Yemek yenen yere yemekhana, düğün olan yere ise toyhana veya mağar denirdi. Bir düğünde duruma göre 4 ayrı mağar kurulurdu. Kadınlar ve erkekler yemeklerini ayrı yerlerde yerdi. Eskiden düğünü de ayrı yerlerde seyrederlerdi. Kadınlar erkeklerin oturduğu mağara girmezdi. Onlar için ayrı bir mağar yapılır ve bütün mağarların etrafı çadır bezleri ile kaplanırdı. Sazende takımı erkek meclisinde otururdu. Çalıp oynarken ses diğer tarafa da geçer ve kadınlar da kendi aralarında oynayıp eğlenirlerdi. Eskiden düğünlere âşık getirtilir, kadınlar oturdukları çadırdan âşığı dinlerdi. Bazen âşıklar erkek meclisinden izin alıp birkaç saatliğine kadın meclisine geçerek onlar için destan söyler, ibretli hikâyeler anlatırlardı. Sonraki yıllarda yemek ayrı yense de düğünü kadın erkek birlikte seyretmeğe başladı. Günümüzde, özellikle salon düğünlerinde artık yemek ve eğlenmek hep birlikte, tek salonda yapılmaktadır. Yemek yenen yerlere Rusçadan geçme palatka-yani çadır denirdi. Etrafı kalın çadır kumaşı ile çevrelenen bu mekân, yemek yiyenlerin kenardan görünmemesi içindi. Toyhana veya mağar da aynı şekilde yapılırdı. Bir hafta veya üç gün önceden, köyde düğün ve yas merasimleri için halkın ortak parası ile alınan ve düğün, yas ve bayramlarda kullanılan demir direkler, çadır bezinden kumaşlar arabalarla düğün evine getirilir ve mahallenin, köyün gençleri hep birlikte düğün çadırını kurarlardı. Çadır dense de bu bildiğimiz anlamda bir çadır değildi. Palatka, dikdörtken veya dörtken biçiminde geniş, düz bir araziye kurularak üstü ve üç tarafı bezle çevrilirdi. İnsanların gelip girmesi için bir taraf kapı şeklinde açık bırakılırdı. Sazendelerin-yani müzisyenlerin oturacakları yerde biraz yüksekçe bir sahne yapılır, arka tarafa el işi veya fabrikasyon olmak üzere allı güllü halı ve kilimler asılırdı. Bu halı ve kilimler genellikle komşulardan veya yakın akrabalardan ödünç alınırdı. Halının üstüne pamukla "Ahmed, toyun mübarek." yazısı yazılırdı. Yerlere koca taşların üstüne sırasıyla düz tahtalar konarak sıra yapılır, bunların üstü halı, kilim ve minderlerle süslenirdi. Düğün evinin kapı direğine herkes tarafından anlaşılması için kırmızı ipek kelağayı veya ipekli kumaş bağlanırdı (K.K.6; K.K.12).

2.1.9. Toybeyi veya Çubukçu

Toybeyi veya çubukçu, düğünü yöneten, çalınan müziklerin, siparişlerin belli bir sırayla çalınmasını tanzimleyen kişidir. Çubukçunun, oğlan evine yakın, sözü geçen, kolu güçlü, herhangi bir meseleyi kolaylıkla çözebilen birisi olması gerekir.

Düğünlerde bazen sipariş edilen müziklerin bir an önce çalınmaması veya oynayanların uzun süre meydanı terk etmemesi yüzünden kavgaların çıktığı da görülürdü. Düğüne katılanlardan birisi ortaya girer ve sürekli oynar, diğerlerine fırsat vermezdi. Bu tarz durumların engellenmesi ve düğünün kavgasız bir şekilde yapılması için düğün sahibi kolu güçlü, sözü geçkin birisini toybeyi veya çubukçu olarak görevlendirip koluna kırmızı ipekli bağlardı. Toybeyi, düğün süresince mecliste bulunur şabaş[23]- bahşiş olarak oynayanların başına saçılan paraları çoluk çocuğun toplamaması için dikkat kesilir, duruma göre uzun, esnek çubuğunu devreye sokardı. O, özel bir ahenkle çubuğunu oynatır, düğünde oynamak için sipariş edilen müziklerin adını müziyenlere iletirdi. Ortalıkta dans eden kimseler olur da meydandan çıkmak istemez ve düğündekileri rahatsız ederse bir yolunu bulup tatlılıkla onu dışarı çıkarırdı. Genelde düğünlerde içki içildiğinden ve gençler oynayarak kendilerini etraftaki kız geline gösterme hevesine kapıldıklarından bu tarz kavgalar kaçınılmaz olurdu. Bu durumda toybeyinin işi oldukça zor olurdu. Yetenekli bir toybeyi bu tarz kavgalara fırsat vermeden işi tatlıya bağlamalı, gerektiğinde ise yumruğunu da kullanmasını bilmeliydi (K.K.8; K.K.14).

2.1.10. Oğlan Düğününde Yapılan Yemekler

Yemekler köylerde ve şehirlerde farklı bir biçim ve çeşitte sunulmaktadır. Köy düğünlerindeki yemekler eskiden geleneksel köy yemekleri olurdu. Bunlar genelde bozbaş ve dolma adlanan özel yemeklerdi. Bozbaş etli yahnidir. Kemikli etler haşlanır, bir güzel salçalı, kavrulmuş yağ soğanla birlikte kavrulur, sonra içine dörde bölünmüş patates atılır. Bazen nohut da konurdu. Az sulu ve bol salçalı olan bu harika yemeğin üstüne yeşil kişniş[24] doğranır ve nefis bir koku yayardı. Dolma ise lahanayla yapılırdı. Bol etli, az pirinç ve yeşillikle içleri doldurulan lahanlar koca bir yumruk büyüklüğünde sarılır, iri kazanlara dizilir, geceden altı yakılır ve sabah erkenden pişerdi. Yemekler sofraya kasa (kâse) denilen iri-yarım litrelik ve kenarları el işi desenli porselen kaplarda verilirdi. Bir porsiyon, genellikle iki koca dolma ve özenle doğranmış bir veya iki parça kemikli etten, iki-üç dilim patates ve nohuttan oluşmaktaydı. Sofrada bolca tandır ekmeği, söğüş salata, kırmızı ve beyaz turp, turşu ve yeşillik olurdu. Bu porsiyon çocuklar için küçülür, kâsede değil boşgab denen orta boylu porselen tabaklarda verilirdi. Sofralar uzun masaların birleştirilmesi ve üzerine allı güllü desenli muşamba sofraların serilmesi ile oluşturulurdu. Sandalye yerine ise kalabalık ortamlarda masaların her iki tarafında dikdörtgen şeklinde doğranmış köfke taşları bir-iki metre aralıklarla ikişer üçer olarak üstüste dizilir, bunların üstüne de uzun tahtalar konarak üzerine halı ve kadife kaplamalı minderler serilirdi. Çok daha eskiden yemekler masada değil, yer sofralarında minder üzerine oturarak sinilerde ortak kaplardan yenmekteymiş. Sonradan bu yemeklere kebap, yaprak dolması denen yaprak sarması ve lezzetli Azerbaycan pilavı da eklenmiştir. Herkes durumuna göre düğünde yemek ikram ederdi. Hatta Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki kıtlık dönemlerinde Amerkan tavuğu denen kalçalı tavuk budu da düğünlerde yemek olarak haşlama veya kızartma tarzında sunulmaya başlandı. Günümüzde ise düğünlerdeki bu yemek çeşitliliği insanları hem maddi hem manevi hem de sıhhî yönden rahatsız edecek boyutlara ulaşmıştır (K.K.1; K.K.15).

2.1.11. İçecekler

Sovyetler Birliği döneminde, daha 1920-30'lu yıllarda bile Azerbaycan'ın birçok bölgesinde, düğünlerde içki içme âdeti alenen uygulanmaya başlatılmıştır. Sonraki yıllarda bu iş o

[23] Bahşiş veya saçı olarak da adlandırabileceğimiz şabaş verme geleneği Azerbaycan düğünlerinde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Ortada oynayan kişinin yakınları saygı ve sevgi gösterisinde bulunmak için oynadığı sırada onun başına para saçarlardı. Bu paralar toybeyi tarafından toplanarak ya düğün sahibine ya da anlaşmaya göre müzisyen takımına verilirdi.
[24] Azerbaycan mutfağının vazgeçilmezlerinden olan özel kokulu bir yeşillik türü.

dereceye varmış ki düğünde içki vermeyenin -ki içki vermemek gibi bir durum söz konusu değildi- yani az veya kalitesiz içki verenin düğününe insanlar gitmez olmuşlardır.

Kadınlar meclisinde ise yemekten sonra koca koca bakır semaverlerde kaynatılıp porselen demliklerde demlenen kıpkırmızı, Azerbaycan'da "pürrengi, horoz guyruğu" gibi ifadelerle tabir edilen hoş kokulu çaylar armudî istekanlarda (armut biçimli, incebelli cam bardaklarda), altlarında nelbeki denen porselen altlık ve bir dilim limon olmak kaydıyla ikram edilirdi. Böyle genel meclislerde çay, çoğunlukla kıtlama şekerle içilir, çok özel misafirler için çay yanında reçel de verilirdi. Böyük Toy da denen oğlan toyu, yemeğinden müziğine ve yarışmalarına kadar çeşitli etkinlik ve değerleri içinde barındırmaktadır (K.K.2; K.K.14).

2.1.12. Müzisyenler: Âşıklar, Sazendeler veya Çalgıcılar

Azerbaycan'da düğünler müziksiz olmaz. Bu düğünlerde meclisi eskiden âşıklar yönetirdi. Düğünler genellikle sıcak havalard; ot bicini ve ekinler kaldırılıp işler azaldıktan sonra yapılırdı. Bu dönemde âşıklara ulaşmak, düğünü yönetmek için onları davet etmek çok zor olurdu. Bu sebeple düğününe meşhur bir âşığı veya müzisyen takımını çağıracak olan düğün sahibi en geç 2-3 ay önceden âşıkla veya müzisyen takımıyla anlaşmak ve önceden ona beh denen bir miktar depozite vermek zorunda idi. Verilen behin miktarı bazen 50-100 manat bazen de daha az veya daha çok olabiliyordu.

Azerbaycan'da âşıklık geleneğinin ve âşık edebiyatının özel bir yeri vardır. Âşıklık geleneği, ele saz alıp düğünlerde saz sazlayıp söz söylemek Azerbaycan'da bir Dede Korkut geleneği olarak bilinmekte ve asırlardır böyle devam etmektedir. Azerbaycan âşık edebiyatının Şark ve Garp olmak üzere iki önemli kolu vardır ki Şark kolunu Şirvan Âşıkları veya Şirvan Âşık Mektebi oluşturmaktadır.

Azerbaycan âşık edebiyatının Garp kolu Gedebey, Tovuz, Şemkir, Nahçivan vb. yörenin âşıklarını temsil ederken, Şark kolu Şirvan âşık mektebini temsil eder. Şirvan âşık mektebinden yetişen âşıklar Azerbaycan âşık sanatında önemli yer tutmakatdır. Bu âşıkların en önemli özelliği hem saz çalıp destan koşmak, hem de düğün ve meclislerde çalıp okuyup oynayarak meclisi yönetmektir.

13. yüzyıldan itibaren önemli âşıklar yetiştiren Şirvan Âşık Mektebi'nin meşhur isimlerinden bazıları Molla Kasım Şirvanî, 14. yüzyılda Melik Küreli Şirvanî, 16. yüzyılda Bayat Abbas, 17-18. yüzyılda Şirvanlı Dostu, Saleh Şirvanî Molla Dadaş Oğlu, Âşık Soltan, XIX. yüzyılda Âşık Sadık Adgözel Oğlu, Âşık Rüstem, Âşık Ağamemmed Cavad Oğlu, Âşık İslam Bayram Oğlu, Âşık Oruc Mürşid Oğlu, Âşık Babaş Mesim Oğlu, Âşık Gehraman, Âşık Baba Rehsah, 19-20. yüzyılda Âşık Mövsüm Süleyman Oğlu, Âşık İbrahim Hacı Gülü Oğlu, Âşık Genimet Nağdalı Oğlu, Âşık Heyrulla Eli Oğlu, Âşık İsmayıl Veli Oğlu, Âşık İmran Qasım Oğlu, Âşık Bilal, Âşık Nureddin ve daha isimleri burada anılmayan onlarca âşık vardır. 1940'dan sonra ise bütün Sovyetler Birliğinde meşhur olan Âşık Abbas, Âşık Ağalar, Âşık Şamil, Âşık Gurbanhan, Âşık Penah, Âşık Ehmed, Âşık Barat, Âşık Şakir, Âşık Şerbet, Âşık Eliağa, Âşık Memmedağa, Âşık Nadir, günümüzde ise Âşık Yanvar, Âşık Hanmusa, Âşık Hanış, Âşık Evez, Âşık Mahmud, Âşık Mahmud'un oğlu Âşık Vügar, Âşık Ehliman, Âşık Ağamurad, Âşık Ezizhan, Âşık Mehemmed Şirvanlı, Âşık Elman vb.dir (Geniyev 2005: 31-32; K.K.1; K.K.16).

Çok eskiden Azerbaycan düğünlerinde düğünü âşıklar yönetirdi. Sonradan düğünlere daha populer müzisyen takımları ve çağın meşhur şarkılarından oluşan müzikler girmeye başladı. Hatta bir dönem âşıklar ve modern müzik takımları ikisi bir arada Azerbaycan düğünlerini yönetir oldu. Sonradan Azerbaycan düğünlerinde âşıkların modası iyice geçti. Sadece aksakallar ve yaşlı nesil, düğünlerde özlemle âşıkları arar oldular. Âşıklık geleneği düğünlerdeki yerini zurna kaval, nağara, akordion, goşa nağara vb. çalgı aletlerine bıraktı. Şirvan bölgesinde bu alanda önemli müzisyenler de yetişmiştir. Aksu ilinin Kalva kasabasında Eli Kerimov'un nefesli aletler ekibi bir dönem

neredeyse bütün Azerbaycan'da meşhur olmuştur. 1985'den sonra düğünlerde millî bir âlet olan ve kahramanlık tını ve ezgilerini âdeta haykıran zurnanın saltanatını klarnet denen Avrupa kökenli bir nefesli çalgı aleti salladı. Hatta iş o yere vardı ki ebeveyinler, pahalı olan klarnetli müzisyen takımını bulup düğüne getiremediğinde, damadın "Düğünüme zurnacı getitirseniz beni bu düğünde bulamazsınız." gibi tehditleri duyulur oldu. Son yıllarda az olmakla birlikte zurna, çoğunlukla ise âşıklar düğünlerde yeniden görünür oldu.

Düğün günü, köye veya düğün evine 1 kilometre kala, müzsiyenler çalmaya başlar. O köyde herhangi bir evde yas varsa müzik çalmazlardı. Yaslı evde ölen yaşlıysa ve ölümünden birkaç ay veya bir yıl geçmişse düğün sahibi önce çalgıcıları o eve götürüp önce onun kapısında çalıdırır, onu yastan çıkardıktan sonra düğün evine geçilirdi. İnsanların birbirinin acısına saygı gösterdiği, düğünün ve yasın hep birlikte paylaşarak geçirilebildiği bu gelenekler insanları âdeta birbirine kenetler, birlik ve beraberlik şuurunu pekiştirirdi. Bu gelenek Azerbaycan köylerinde hâlâ devam etmektedir.

Oğlan düğününde, sazendeler denen müzisyen veya çalgıcı takımı ki bunlar en az 5–6 kişiden oluşmaktadır-bir gün önceden köye gelirlerdi. Düğün sahibi çok meşgul olduğu için düğünde toybeyi görevi yapan kimse onlarla ilgilenir, yedirip içirir, kalacak bir yer ayarlardı. Düğün iki gün olacağı için müzisyenlerin en az iki gece köyde kalmaları gerekirdi. Bu sırada yakın komşu ve akrabalardan biri onları evinde ağırlardı. Düğün genelde Cuma veya Cumartesi günü öğleden sonra başlar, çalgıcılar çala çala düğün evine girerler, avluda oğlanın babası ve yakınları onları karşılar, halk da bu sırada düğün evine doğru akın ederdi. İlk gelenler genelde çocuklar ve gençler olurdu. Düğün evinin avlusunda birkaç geleneksel ve hareketli halk müzikleri icra edilir, oğlanın babası, annesi, dedesi ve ninesi, köyün aksakalları oynatılır daha sonra toyhanaya geçilirdi. O gün, gece saat 01-02'ye kadar müzik çalınırdı.

Cengi, Terekeme, Heyvagülü, İnnabı, Köroğlu Nağarası, Uzundere, Mirzeyi, Nelbeki, Cığatayı, Kolhoz Raksı Azerbaycan düğünlerinin vazgeçilmezi olup kahramanlık ve vatan duygularını coşturan en güzel halk müzikleridir. Düğünlerde söylenen türkülerden meşhurları ise Apardı Seller Sara'nı, Sarıköynek, Harıbülbül, Ceyranı, Toy Beyi vb.dir (K.K.7; K.K.16; K.K.20).

Bir sonraki gün öğlene doğru, kahramanlık duygularını coşturan Cengi müziğinin sedaları altında gençler atlara binerek yarış yapar, çevgan vb. oyunlar oynar, ar yarıştırır ve güreşirlerdi.

2.1.13. Beybaşı

Düğün günü damadın ortalarda görünmesi hoş karşılanmaz. Bu sebeple damat, sağdıç ve solducu, bütün arkadaşları ve bunlarla ilgilenen ve han denen kişi evde özel bir odada veya yakın bir komşunun ya da akrabalardan birinin evinde otururlar. Buna beybaşı denir. Beybaşına âdeten gençler davet edilir ve burada yemek yenir. Katılanlar az da olsa beybaşına yani damada para verirler. Akrabalardan yakın olan kadınlar buraya honça denen özel tepsilerde, durumuna göre yemek, tatlı veya sebze getirir. Akşama doğru damadı traş ederek el ve ayaklarına kına sürerler. (Ceferzade 1970: 6)

2.1.14.Beye Paltar Aparma (Damada Kıyafet Götürme)

Düğünün ilk gününde eğer aşıklı düğünse öğlene doğru herkes toyhanaya (düğünün yapıldığı yere) keçer, aşık günorta nağılına (öğleğin söylenen masal) başlar, sonuna doğru da makamat denen klasik bir müzik icra ederek devran vurur. Devran sırasında düğüne gelerek sıralarda oturan herkesin önünde durup erkeklere yönelik bir şeyler söyler veya övgüde bulunur ve karşılığında onlardan durumuna göre bahşiş alır. Sonra herkes toyhanadan çıkar. Aşıklar bu sırada, Köroğlu, Cengi, Cığatayı vb. gibi kahramanlık, gençlik ve mertlik duygularına hitap eden müzikler çalmaya başlar. Gençlerden birkaç kişi güreş tutar. Bu güreşler sırasında kimse kimsenin sırtını yere getirip rencide etmez. Maksat müziğe eşlik etmek ve eğlenmektir. Güreşten sonra içeride bekleyen damada bey paltarı (damadın düğünde giyeceği kıyafetler) götürülür. Bu da ayrı bir merasimdir. Damatlık kıyafetler bir tepisye

konur ve akrabalardan bir oğlan çocuğuna verilir. Çocuk, tepsi içindeki bu kıyafetleri başına kor ve oynayarak müzik eşliğinde kalabalıkla birlikte damadın bulunduğu beybaşına gelir. Kapıda çalınıp oynanılır ve kıyafetler damada verilerek geri dönülür (Ceferzade 1970:6, K.K.21).

2.1.15. Gelin Alma

Düğün başladıktan ve erkeklerin yarışından sonra bazen ikindiye doğru, bazen ise ertesi gün sabah saat 11:00 gibi kız evine gelin almaya gidilir. Oğlan evinden damadın annesi dışında neredeyse herkes gelin almaya gider. Gelin alma törenine ne kadar çok araba ve kalabalık insan grubu giderse bu oğlan evinin ve kız evinin şanını yüceltir. Oğlanın annesi bütün arabalara bir buçuk-iki metrelik kırmızı ipek kumaş veya büyük boy kelağayı bağlar. Oğlan evinden giden kadın ve kızlar ellerindeki yanan mumları ve baht aynasını kız evine taşırlar. Süslü honçalar ellerde gider. Kız evine varıldığında önce hareketli, sonra ise hazin müzikler çalınır.

Anadolu'daki geleneklerden farklı olarak Azerbaycan'da gelin alma sırasında oğlan evi söylediği mani ve türkülerle kız evini kızdırmak ister. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Gelin alma sırasında oğlan tarafı şöyle der:

Çöreyimiz gılıglıdır[25]

Gapımız palçıglıdır[26]

Verin aparag gelinimizi

Aparmayın zehlemizi[27]

Hemirimiz[28] ellerdedir

Söz-sovumuz dillerdedir

Verin bizim gelnimizi

Aparmayın zehlemizi

Gelin kapıdan çıkacağı sırada oğlan tarafı şöyle der:

Gelin çıhdı hasardan Allah Allah

Gurtardıg intizardan Allah Allah

Gelin mindi yehere Allah Allah

Heber getsin şehere Allah Allah

Gelin geldi öyüne[29] Allah Allah

Başlayın toy düğüne Allah Allah (Geniyev 2005: 39)

Yarım saat, kırk dakika civarında kız evinin avlusunda müzik çalınıp oynanır. Bu sırada gelini hazırlamışlardır. İçeride orta yerde yanan bir lamba bulunur. Babası veya ağabeyi al duvaklı gelinin koluna girerek onu üç defa bu lambanın etrafında döndürür. Bu lamba ocağı temsil eder. Bu, kendi yurt yuvasından ayrılıp başka bir ocağı tüttürmeye gidecek olan evladın büyüdüğü öz ocağına karşı son görevi olsa gerek. Sonra anne ve babası geline nasihat, hayır dua ve helallik verir. Genelde baba bu durumda üzüntüsünden ağlar ve bir şey söyleyemez. Gelinin ağabeyi veya kardeşi, ya da akrabalardan bir delikanlı, gelinin beline kırmızı kuşak bağlar. Tam kapıya doğru yürüdükleri sırada

[25] "İnsanlar ekmeğimizi seviyorlar. Biz iyi, geçimli insanlarız" anlamına geliyor.
[26] Kapımız çamurludur. Gelen gidenimiz, sevenimiz çoktur.
[27] Konuşarak bizi kızdırmayın. Bıktırmayın.
[28] Hamurumuz
[29] Evine

gelinin kardeşi veya akrabadan birisi kapının önüne dikilir ve gelini bırakmayacağını söyler. Oğlanın babası veya ağabeyi bahşiş verince kapıdan çekilerek gelinin çıkmasına izin verilir. Aynı şekilde oğlan adamları gelini evlerine götürünceye kadar yolda, kapı önünde ve daha birçok yerde önleri kesilir ve bahşiş istenir. Araba ile giderken arabalarının geçeceği yolun iki tarafına demir teller bağlanarak arabanın geçmesi engellenir. Bahşiş aldıktan sonra yolu açarlar. Oğlan tarafı da bu arada uslu durmaz. Kız evinden illa ki bir şey çalmaları gerekir. Bu, düğünün olmazsa olmazlarındandır. Kız tarafı bu sebeple tavuk, hindi ve horozlarını, kıymetli kaplarını gelin çıkacağı gün saklar. Yine de birşeyler çalınır. Gelinin arkadaşları da bu arada boş durmaz: gelinin ayakkabısının altına isimlerini yazarlar. Gelin yürümüye başladıktan sonra ilk evvel hangi isim silinirse önce o kızın eveleneceğine inanılır. Azerbaycan'da gelin çıkarma sırasında önce Gelin Atlandırdı, sonra ise Vağzalı denen oldukça hazin bir müzik çalınır. Bu müzik düğün ve gelin alma merasimi içindir. Bu müzikler başka zaman çalınmaz. Çalındığında da herkesi duygulandırıp gözlerini yaşartır. Gelin Atlandırdı gelin ata binerken çalınır. Eskiden bazı kötü niyetli kimseler özellikle damada karşı husumetleri var ise gelin ata bindikten sonra saldırıp yolda gelini kaçırırlarmış. Bu işin sonu çok kanlı biter, ya damadın ya da karşı tarafın ölümüyle sonuçlanırmış. Bu sebeple Azerbaycan'da "Gelin atlandı, gör kime düştü" gibi bir deyim halk arasında hâlâ yaşamaktadır.

Eskiden gelin almaya damat gitmezdi, günümüzde ise damat bizzat giderek gelini babası evinden alıp getirir. Yol boyunca arabalar yarışmaya çalışır. Ama aklıselim sahibi olanlar bu işin tehlikeli olduğunu söyleyip buna izin vermezler. Gelin oğlan evine getirildiğinde ve arabadan indiğinde de Vağzalı çalınır. Gelin bahşiş almadan arabadan inmez. Gelini öğlene doğru, yemek üstüne- kazan üstüne getirirler. Gelin gelmeden kazanlar açılmaz. Oğlan evi kınalı, boynuzuna kırmızı kurdele bağlanmış bir koçu gelin kapıdan girdiğinde onun ayakları altında kurban ederek kanından bir parmağa batırıp gelinle damadın alnına sürerler. Halk inancına göre bu kan, kavuşmayı sembolize eder. Gelin koca evine geldiyse kavuşma sembolik de olsa gerçekleşmiş sayılır. Gelin, evin merdivenlerini çıkarken ayağının altına ters çevrilmiş porselen bir tabak koyarlar. Gelin ayakkabısının topuğuyla bu tabağı kırarak eve girer. Bu sırada kaynana onun başına konfeti, demir para, pirinç veya buğday serper. Anadolu'da saçı denen bu merasim Azerbaycan'da da hâlâ uygulanmaktadır.

Çocuklar ve etraftaki insanlar bunları kapmak için uğraşır. Gelin, çeyizinin serili olduğu odaya götürülür. Kaynana gelip ona herhangi bir hediye verinceye kadar oturmaz, ayakta bekler. Bu hediyeye dizdayağı veya halk arasında duzeyağı denir. Kaynana gelir, ya bir altın yüzük, ya bileklik veya durumuna göre bir inek, bir koç veya boğa hediye eder. Genellikle inek, koç gibi hediyeler vadedilse de bunlar bir türlü geline verilmez. Gelin oturunca etraftaki erkek çocuklardan biri hemen kapılarak oğullu, evlatlı olması duasıyla gelinin kucağına oturtulur. Gelin oturunca damat veya odadaki yakın erkek akrabalar dışarı çıkar. Akşama kadar da kızlardan ve kadınlardan başka kimse bu odaya giremez. İlk gün gün boyunca düğüne gelen kadınlar gelini görmek için bu odaya gelir ve geline bakarlar. Bu oda aynı zamanda gerdek odasıdır (K.K.5; K.K.9).

2.1.16. Kazanaçdı (Kazanların Açılması)

Sıra sıra dizilmiş içi yemek dolu koca bakır kazanlar gelin gelinceye kadar açılmaz. Gelin geldikten sonra artık düğüne gelenlere yemek ikram edilebilir. Aşçıbaşı kazanı bahşiş olmadan açmaz. Kazanaçtı denen özel bahşişi ister. Damadın babası ve diğer yakın akrabalardan bahşiş aldıktan sonra kazanların kapağı açılır ve yemek dağıtımına başlanır (K.K.8; K.K.9).

2.1. 17. Beyin Oğurlanması (Damadın Kaçırılması)

Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde ve Şamahı'nın da bazı köylerinde Beyi Oğurlama-yani bahşiş almak için damadı kaçıırp saklama geleneği vardır. Damadın yakın arkadaşları veya akranları beyi kaçırarak saklarlar. Düğün sonunda Bey Terifi töreni yapılacağı sırada beyi, yani damadı

meclise davet ederler ama damat bir türlü çıkıp gelemez. Damadın kaçırıldığı işte o zaman anlaşılır ve oğlan tarafının veya damadının kendisinin verdiği yüklü bir bahşişten sonra damadı bırakırlar (K.K.11; K.K.12; K.K.13).

Bey Terifi merasimi düğünler açısından oldukça önemli bir merasim olup düğünün sonunda yapılır. Toyhana denen düğünün yapıldığı yerde ortaya bir masa ve etrafına üç adet sandalye konur. Üstüne baht aynası, cam kaplarda pirinç içinde yanan mumlar getirilir. Damat, özel müzik sedaları eşliğinde sağdıç ve solducuyla toyhanaya getirilir. Annesinden, babasından ve yakın akrabalarından başlamak üzere muganni, düğündeki bütün yakın ve uzak akrabalardan xelet denen bahşişi şarkı okuyarak ister ve bahşiş verecekleri de meclisin ortasına davet eder. Düğünün en eğlenceli bölümlerinden olan Bey Terifi'nde müzisyen takımının şarkıcısı bahşiş verecekleri meclise davet edeceği sırada onları damada yakınlığına ve meclise çağıracağı kişilerin dış görünüşüne göre çeşitli şekillerde överek, zaman zaman da iğneleyerek bütün maharetini gösterir. Bu arada müzisyen takımına bahşiş istemeyi de ihmal etmez. Bey Terifi merasiminde okunanlarda bazıları şöyledir:

Haça geder hacıların hacısı

Gelib xelet[30] versin beyin Terane bacısı

Veya

Deryada gerg olub[31] Nuh'un gemisi

Gelib helet versin beyin emisi

Düğün sırasında kız tarafı şöyle okur:

Ay gız alan, evin abad olsun

Üstü demir, yanları daşdan oldun

Düzülübdür gız evinde gonaglar

Oğlan evinde yığılıb honçalar

Gız anası yükleri alçag eyler

Ay gız anası, eli goynundadır

Oğlan anası deve boynundadır (Geniyev 2005: 39; K.K.1; K.K.2.

Böylece bütün akrabalar damada para veya kumaş olmak üzere çeşitli hediyeler verirler. Kadınlar daha çok kumaş, erkekler ise para hediye ederler. Bey Terifi geleneği Anadolu'daki takı takma merasiminin farklı bir çeşididir. Bu gelenek günümüzde birçok yerde unutulmakla birlikte bazı düğünlerde uygulanmakta ve hâlâ varlığını direnerek devam ettirmektedir.

2.1. 18. Yenge Gitmesi

Gelinle birlikte, kız evinden gelinin yengesi, teyzesi veya halası olmak şartıyla bir veya iki kişi oğlan evine gider. Bunların ellerinde gelinin baba evinden çıkmadan önce etrafında dolandırıldığı yanan lamba bulunur. Gedek gecesi çarşafı yenge adı verilen bu kadınlardan biri alır. Önce oğlanın annesine ve yakın kadınlara göstererek bahşiş alır, daha sonra da erkenden kızın annesine ve yakınlarına göstermek için kız evine doğru yola koyulur. Yengelik yapan kadınların özel görevleri vardır. Yengelik yapacak kadın sözüne güvenilecek sadakatli ve akıllı, sözügeçen birisi olmalıdır. Aynı zamanda bu kişinin tek evlilik yapmış olması, asla evlenip boşanmaması-halk arasındaki tabirle "baş değiştirmiş olmaması" gerekir. Düğün sırasında ve özellikle gece, gelinin sağlığı ve morali ile ilgilenir; evlilik ve ilk gece ile ilgili gelini bilgilendirir ve yatağı hazırlar.

[30] Bahşiş
[31] Batmış

Gerdekten hemen sonra yenge, yeni geline kız evinden getirdiği tereyağı, un, şerbet ve baharatlardan guymak denen özel bir yemek yapar ve sıcak sıcak ona yedirir. Gerdekten sonra gelin en az bir, en fazla üç gün kimseye görünmez. Odasından zaruri ihtiyaçlar haricinde dışarı çıkmaz (K.K.1; K.K.5).

Yenge, bütün kız anneleri için gereken önemli bir figür olmakla birlikte, halk arasında özellikle gençler tarafından yengeye hoş bakılmaz. Yenge, Türkiye Türkçesindeki amcanın, dayının veya ağabeyin hanımı anlamındaki yenge değildir. Kız arkasından giden kadına verilen özel isim ve özel bir görevdir. Yenge giderken mutlaka elinde lamba götürmek zorundadır. Hatta bir işi gözetleyen, bir işten sorumlu tutulan kimslere halk arasında "lempetutan" yani lampa ışığında bir şeylere bakan anlamında bir deyim de ortaya çıkmıştır.

Eski çağlarda bazı insanlar cahilliklerinden ve bazen de intikam hissiyle bir kızın adını kötüye çıkarmak için ilk gece ona iftira atmaya kalkışırlarmış. Günümüzde geçerliğini kaybetmekle birlikte böylesi olumsuz durumları engellemek ve gelinin psikolojik desteğini sağlamak adına, yengelik, düğünlerde hukukî yönü ağır basan önemli bir görevdir.

3. Düğün Sonrası Yapılan Törenler

Düğün sonrası yapılan törenler genellikle Üzeçıktı, Ayagaçtı ve Gonagçağırdı törenleridir.

3.1. Üzeçıktı (Yüze Çıkma)

Düğünden üç gün sonra gelinle damada Üzeçıktı denilen bir tören yapılır. Bu törenden sonra gelin ve damat ev halkıyla rahat rahat konuşur, damat köy meydanına veya dışarıda bir yerlere rahatça gidip gelmeye başlar. Üzeçıkdı sırasında kız evi güzel yemekler yaparak oğlan evine gelir ve hep birlikte yemek yenilir. Kızın annesi geline yüzük veya başka kıymetli hediyeler verir. Köy yerlerinde ise bu hediyeler genellikle inek, koç, koyun vb. cinsten olur (Ceferzade 1970: 7, K.K.3).

3.2. Ayagaçdı (Ayak Açma)

Düğünden bir hafta, on gün sonra kızın annesi, oğlan evini, kızının ayağını açmak için yemeğe davet eder. Bu sırada bazen oğlan evinin tamamı, bazen de sadece gelinle damat kız evine giderler. Dünürlerle ve bütün yakın akrabalarla birlikte yemek yiyip sohbet ettikten ve hoşça vakit geçirdikten sonra evlerine dönerler (K.K.2; K.K.7). Bu törenden sonra gelin eşiyle birlikte rahatlıkla anne evine gidip gelmeye başlar.

3.3. Gonagçağırdı (Gelinle Damadı Misafir Çağırma)

Ayakaçtı merasimi gerçekleştikten sonra sırasıyla kızın ve oğlanın akrabaları gelinle damadın ayağını açarlar. Onlara hem yemek yedirir hem de geline çeşitli hediyeler verirler. Bu gelenek akarabalar arasında kaynaşmayı, her iki tarafın birbirini ve gençlerin akrabalarını tanımasını, sevip saymasını sağlamaktadır (K.K.15; K.K.18).

Sonuç

İnsanoğlunun hayatında doğum ve ölüm olmak üzere iki önemli unsur vardır. Bu unsurların en önemlisi olan doğum, evlilik sonucunda gerçekleşir. Son yıllarda, geleneksel düğünlerle ilgili önemli çalışmalar yapılmakla birlikte, Türk boyları arasındaki doğum, ölüm, evlilik vb. törenlerin mukayeseli bir incelemesinin yapılıp değişen zaman ve mekân şartlarında ne gibi farkların ortaya çıktığının, hangi geleneklerin eski halini olduğu gibi muhafaza ettiğinin, hangisinin ise değişime uğradığının sistematik olarak tespit edilmesi gerekmektedir.

Azerbaycan'ın Şamahı, Aksu ve İsmayıllı şehir merkezlerinde ve köylerinde uygulanan ve bu makalede bahsi geçen düğün geleneklerinin bir kısmı günümüzde unutulmaya yüz tutmuş, bir kısmı önemli ölçüde değişikliğe uğramış, bir kısmı ise tamamen unutulup kaybolmuştur.

Kültürel belleğine sahip çıkarak somut ve soyut kültürel varlığını koruyabilen toplumlar güçlü toplumlardır. Ancak böylesi güçlü toplumların kültürü diğerleri arasından sıyrılıp çıkmakta ve

varlığını devam ettirmektedir. Her sistemin, her sosyal siyasi dönemin, kültürel geleneklere vurduğu bir darbesi, getiri ve götürüsü bulunmaktadır. 70 yıllık Sovyet dönemi örneğinde bunun bariz örnekleri görülmektedir. Şu bir gerçektir ki hiç bir sistemin zararı, son 35 yılda küreselleşmenin kültür ve medeniyetimize vurduğu zararla mukayese edilemez. Yaşanan her siyasî sistemle birlikte, cemiyetteki toplumsal değişimlere paralel olarak birçok gelenek de kaybolup gitmeye mahkûmdur. Sovyetler Birliği döneminde yaşayan yaşlı insanlara göre eski Azerbaycan düğünleri son 70 yıldakinden çok daha farklı olmuş ve günümüzde de büyük bir değişim geçirmektedir. Sovyet döneminde kaybolan gelenek ve görenekler bir tarafa bırakılsa bile Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki, özellikle küreselleşme döneminde Azerbaycan düğünlerinin yemek, gelenek görenek, giyim kuşam ve müzik kültürü alanında birçok değişime maruz kaldığı görülmektedir. Önceden daha çok köy yerlerinde çadırlarda yapılan düğünler, günümüz köylerinde artık kapalı mekânlarda, köylerin medeniyet merkezi denen kulüplerinde yapılmaktadır. Bu, yağmurlu günler ve soğuk havalarda insanlar için kolaylık sağlayan önemli bir unsur olmakla birlikte, kendisiyle birlikte birçok güzelliği de alıp götürmekte, insanı palatka denen o çadırlardaki güzel atmosferden, açık havada geniş mekânlarda bulunmaktan alıkoymaktadır. Belde ve köy halkının ve akrabaların işbirliği ile temiz bir şekilde, sevgi, mutluluk, yardımlaşma ve dayanışma dolu bir ortamda pişirilen yemekler de günümüzde kapalı mutfaklarda, bir grup aşçı tarafından sevgisiz ve duygusuzca, alelacele yapılıvermektedir. Eski düğünlerdeki birlik, beraberlik ve paylaşma gibi güzel hasletler günümüz düğünlerinin de zaman zaman temel konularından olmakla birlikte, son yıllarda sayıları misliyle artan düğün sarayları ve buna bağlı olarak gelişen düğün sektörü şayet dikkat edilip önlenemezse amacının dışına çıkacaktır. Bu sebeple giyim kuşamından ev eşyasına ve özellikle insan sağlığını ve dimağını altüst eden düğün yemeklerinin, özellikle düğünlerde ön plana çıkan gösteriş meraklılığı gibi olumsuz hasletlerin önüne geçilmeli, Azerbaycan'da ekonomik kaygılarla sayıları ve masrafları gün geçtikçe kozmik hızla artan şadlıg sarayları (düğün sarayları) na ve özellikle yemek çeşitleri konusundaki uygulamalara bir çözüm bulunmalıdır. Eskiden açık havada, halkla birlikte mahallede yapılan düğünler, günümüzde düğün salonlarında belli bir kesime hitap ederek yapılmaktadır. Salon düğünlerinde ise haliyle eski geleneklere ait birçok şey kaybolmakta, bazıları ise şekil ve mahiyet değiştirerek farklı amaçlarla uygulanmaktadır.

Düğünlerde hem modern hem geleneksel olma ve çok sayıda müşteriye hitap etme çabasıyla çeşitli cambazlıklar yapılmaktadır. Bu söylenenlerin bazısı ne yazık ki Anadolu'daki düğünler için de geçerlidir. Artık düğünlerimizde kültürel belleğimizin kodlandığı geleneksel Çiftetelli, Ayvagülü, Terekeme ezgileri eşliğinde değil, hangi kökenli olduğunu dahi bilemediğimiz yabancı müzikler eşliğinde oynanılır olmuştur. Düğünlerimizde, Seğmen oyunlarından Mevlevi semaına, bu da yetmedi Gangnam Style vb. yabancı müziklerin çalınıp kısa süre zarfındaki hızlı geçişlerle hem Avrupalı hem de müzmin Şarklı olduğumuz durumlar hiç de iç açıcı değildir. Bu duurumun yetiştirmekte olduğumuz nesiller üzerindeki psikolojik boyutu da ayrıca incelenmeye değer bir husustur.

Günümüz düğünlerinde unutulmakta olan önemli kültürel ögelerden biri de Dede Korkut'tan günümüze tevarüs eden ozan-âşık geleneğinin ve âşıklar tarafından saz ve söz eşliğinde icra edilen sözlü kültür unsurlarının kaybolmasıdır. Eskiden düğünlerde gece yarılarına kadar anlatılan Valeh ile Zernigar, Emrah ile Selvihan, Novruz, Şah İsmayıl, Dilsuz ve Hazangül, Peri Hanım, Gülkahkah Hanım vb. masal ve destanları, halk hikâyelerinin birçoğu artık yeni nesiller tarafından bilinmemekte ve bunun sonucunda masal anlatma ve masal dinleme özelliğimiz de kaybolmaktadır. İnsanoğlunun olmazsa olmazlarından ve büyülü hayal dünyasının anahtarlarından olan masalın eksikliği yetişen nesilleri ve insanlığı olumsuz yönde etkilemektedir. Zira kendine has bir masalı olmayanların mutlaka farklı kültürlerden edindikleri devşirme bir masalın büyülü dünyasına dalarak bu ihtiyaçlarını giderecekleri kesindir.

Ne yazık ki, yaklaşık 1000 yıllık süreçte korunup saklanan bu gelenek ve görenekleri uygulama noktasında son yıllarda Türkiye'de ve Azerbaycan'da önemli çözülmeler görülmektedir.

Özellikle küreselleşme ile birlikte dünya kültürünün harmanlanmasının ve bilişim teknolojileri alanında yaşanan önemli gelişmelerin de bunda büyük payı vardır. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler sebebiyle dünyanın en ücra köşesindeki bir yenilik, dünyanın öbür köşesinde duyulur olmuş ve kültür taşıyıcılığı görevini sinema, medya, müzik gibi görsel ve işitsel malzemeye dayalı unsurlar üstlenmiştir. Bu alanda diğerleri karşısında yaya kaldıysak ve değerli kültürümüzü harmanlayıp birilerine anlatamıyor, bırakın anlatmayı kendimiz bile layığıyla yaşayıp öğrenemiyor ve çocuklarımıza aktaramıyorsak bu konuda ciddi ciddi düşünmenin zamanı gelmiş de geçiyor demektir. Endişe verici olan, bu kültürel ögelerin kaybolması veya başka kültürlerde var olan ögelerle yer değiştirmesidir. Bu konuda yapılması gerekenler ise acilen bu geleneklerin derlenip kayda geçirilmesi, gözden geçirilip yaşanan çağa göre yeniden uyarlanmasıdır. Yetişen nesillerin millî manevî değerlerle donatılması, türkü, şarkı, masal ve geleneksel halk oyunlarının güncellenerek bilişim teknolojilerinin de desteği ile görselleştirilmesi ve yetişmekte olan nesillerin istifadesine sunulması gerekmektedir. En azından böyle yapılarak millî kültürün yabancı kültür karşısında çözülmesi bir nebze de olsa önlenebilir.

Kaynakça

Adıgüzel, S. (1997). Erzurum ve Azerbaycan'da ortak olan bazı düğün gelenekleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 7, 121-126.

Aydemir, Â. (2013). Türk dünyasında bazı düğün terimleri ve "al duvak" geleneği üzerine, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8*(9) 619-655, http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3715

Azerbaycan Milli Ensiklopediyası (2007). (Hzl: Komisyon). Azerbaycan Milli Ensiklopediyası Elmi Merkezi.

Ceferzade, E. (1970). *Udulu elatı,* (Prof. Dr. Ehmed Ceferzade'nin 1937-1960 yıllarında uygulanan Şamahı düğünleri ve diğer merasimleri ile ilgili derlemesinin elyazması. Şamahı.

Ceferzade, E. vd. (1992). *Şamahı*, Bakı.

Ceferzade, E. (1999). Azerbaycan poeziyasında halg şeri üslubu, C.I-II. Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyatı.

Geniyev, S. vd. (1999). *Şirvan'ın 350 şairi,* Ünsiyyet Matbaası.

Geniyev, S. (2005). *Azerbaycan folkloru antalogiyası, Şirvan folkloru, XI. Kitap,* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü Yay. Seda Neşriyatı.

_____. *(1997). Şirvan âşıkları,* Ozan Neşriyatı.

_____. (1997). *Şirvan folklor mühiti,* Ozan Neşriyatı.

_____. (2002). *Şirvanlı Âşık Şakir*, Nurlan Neşriyatı.

_____. (2006). *Şirvanlı Âşık Yanvar*, Nurlan Neşriyatı.

Guliyev, T. (1985). *Azerbaycan xalq mahnı ve tesnifleri*, İşıg Neşriyatı.

İsmayılov, H. (2002). *Âşık yaradıcılğı: menşei ve inkişaf merheleleri*, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü Yay. Seda Neşriyatı.

Kılıç, S., & Altuncu, A. (2014). Karakoçan'da evlilik adetleri, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (İsmail Yıldırım Armağanı), 9(5), 233-250, http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6811

Koç, F., & Koca, E. (2016). Halk giyim kuşamının yok olmasına ilişkin nedenler ve koruma altına alınması gerekliliğinin 5n1k yöntemi ile analizi, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11*(2), 755-778.

Mirze, A. (2007). *Şirvan âşık yaradıcılığı (teşekkülü ve inkişaf tarihinden)*, Elm Neşriyatı.

Nebiyev, A. (2004). *Azerbaycan âşık mektebleri*, Nurlan Neşriyatı.

Sarabski, H. (1982). *Köhne Bakı*, (Hzl. Azer Sarabski) Yazıçı Neşriyatı.

Sayılov, G. (2009). Şirvan Âşık Muhitinin çağdaş veziyyeti, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(6), 557-566.

Süleymanov, M. (1994). *Azerbaycan diyarı Lahıc*, Veten Neşriyatı.

Togan, Z. V. (1993). "*Azerbaycan",* İslam Ansiklopedisi, C.II. Milli Eğitim Basımevi. 91-118.

"Azerbaycan: Bölgeler" 02 Şubat. 2013. http://www.azerbaijans.com/content_435_tr.html-

"Azerbaycan: Culture, Literature" 02 Şubat 2013. http://www.azerbaijan.az/portal/Culture/Literature/literature_a.html

"Azerbaycan" 04 Şubat 2013. http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan

"İsmayıllı Rayonu" 06 Mayıs 2016, http://www.ismayilli.org/

"Şirvan Aşıqları" 06 Mayıs 2016, http://shamakhi-encyclopedia.az/sirvan-asiqlari/

KAYNAK KİŞİLER

K.K.1-Afer Abdulhalıgova, 1941 doğumlu, ev hanımı, okur-yazar. Ağsu rayonu Dilman Köyü.

K.K.2-Ağamemmedov Yagub, 1921 doğumlu, emekli öğretmen, II. Dünya harbi gazisi, Ağsu Rayonu Dilman Köyü.

K.K.3-Ehmedova Şehla, 1958 doğumlu, resim iş öğretmeni, Ağsu rayonu Dilman Köyü

K.K.4-Ezizova Beyimnise, 1941 doğumlu, ev hanımı, okur-yazar, Ağsu rayonu Dilman Köyü

K.K.5-İsayeva Hebibe, 1955 doğumlu ev hanımı, okur-yazar Ağsu rayonu Hatman Köyü.

K.K.6-Gurbanov Burcalı, 1930 doğumlu, emekli işçi, Ağsu Şehri.

K.K.7-Âşık Mehemmed Şirvanlı, 1952 doğumlu, Âşık, Ağsu Şehri.

K.K.8-Gurbanov Yaşar, 1958 doğumlu, okur-yazar, Ağsu Şehri.

K.K.9-Ülviyye Gurbanova, 1976 doğumlu, sınıf öğretmeni, Ağsu/Bico Köyü.

K.K.10-Minahanım Abdulhalıgova, 1960 doğumlu, resim iş öğretmeni, Şamahı Şehri.

K.K.11-Tahire Beydiyeva, 1952 doğumlu, ev hanımı, Şamahı/Mirikend Köyü.

K.K.12-Gerenfil Eynalova, 1973 doğumlu, ev hanımı, Şamahı/Mercek Köyü.

K.K.13-Nigar Beydiyeva, 1986 doğumlu, ev hanımı, Şamahı/Dedegüneş Köyü.

K.K.14-Azer Şıhalıyev, 1966 doğumlu, şöför, Şamahı/Garavelli Köyü.

K.K.15-Peri Şıhalıyeva, 1961 doğumlu, ev hanımı, Şamahı/Garavelli Köyü.

K.K.16-Âşık Yanvar, 1941 doğumlu, Âşık. İsmayıllı/Tircan Köyü.

K.K.17-İmamverdi Şefiyev, 1941 doğumlu, emekli sınıf öğretmeni, İsmayıllı/Hankendi Köyü.

K.K.18-Ulduze Şefiye, 1947 doğumlu, ev hanımı, İsmayıllı/Hankendi Köyü.

K.K.19-Afaq Ramazanova, 1970 doğumlu, akademisyen, filoloji bilimleri doktoru, İsmayılllı/Lahıc köyü.

K.K.20-Âşık Elman, 1968 doğumlu, Âşık, İsmayıllı/Talıstan Köyü.

K.K.21. Turan İbrahimov, 1961 doğumlu, akademisyen, Petrol Mühendisi, Şamahı/Udulu İlçesi/Tağılı Köyü.

K.K.22. Kemale Ceferzade, 1950 doğumlu, Tiyatro eleştirmeni, Şamahı/Udulu İlçesi/ Tağılı Köyü.

K.K.23.Ağakerim Nafiz, 1948 doğumlu, klasik tarzda gazel şairi ve klasik müziğin icracısı. Sanatçı, Şamahı/Galaderesi/Galeybuğurd Köyü.